

TRANSILVANIA

ORGANUL

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA
POPORULUI ROMÂN.

Nr. V.

Sibiiu, Maiu 1900.

Anul XXXI.

ROMÂNII ÎN SERBIA.

De

Profesorul *Gustav Weigand*.

Călătorul, care merge pe Dunăre în jos și nu e cunoscut cu raporturile etnografice din țerile de jos ale Dunărei, greșește, dacă din raporturile politice de acolo conchide asupra raporturilor etnografice. Dacă facem abstracție dela orașe, aproape întreaga vale de jos a Dunărei e *românească*, pe ambele maluri; pecând politicește aparține Ungariei, Sêrbiei, Bulgariei și României.

Primul sat românesc pe malul stâng al Dunărei e *Ofcea*, așezat în fața *Belgradului*. Urmează apoi o poporațiune mixtă, compusă din Sêrbi, Nemți, Români și Maghiari, dar numai pe un scurt teritoriu, dela *Panciova* până la *Buziaș*, iar de aci în jos pe Dunăre, întregul mal stâng al Dunărei, cu excepțiunea puținelor sate sêrbești și a orașelor, cari chiar în România au o poporațiune mixtă, e curat *românesc*. Pe malul drept al Dunărei elementul românesc începe cevași mai la vale, adecă imediat după intrarea riului în Casanul admirabil de frumos, la *Dobra*, în Sêrbia.

Reservându-mi de a trata într'un alt articol schimbul de poporațiune între Bulgaria și România, vreau să iau în privire în cele următoare numai *elementul român din Sêrbia*, cu atât mai virtos, că el ține în stăpânire nu numai malul Dunărei, ci a străbătut adânc și în internul țerii, așa, că întregul colț nordostic al Sêrbiei, cu excepțiunea insulei limbistice a *Negotiului*, e *românesc*.

În vara anului 1898 am călătorit prin aceste locuri, numai în scopuri limbistice, asociat de un fost elev, Dr. *Byhan*. În 9 August am plecat din *Turn-Severin* cu un mic vapor local, — care mijlocește comunicația între malul românesc și cel sêrbesc, — la *Cladova*, un orașel, care în asemănare cu Turn-Severin, ne face să ne gândim prea mult la — Orient.

Localitatea are importanță pentru citadela apropiată de ea, care până la 1867 era ocupată de Turci. Astăzi ea servește de casarmă, iar cimi-

terul e folosit ca grădină de zarzavaturi. *Cladova* pentru sine nu are nici o importanță, fiindcă îi lipsește fondul de țeară; iar adevărata comunicație între Sârbia și România se face pe la *Negotin-Raduievaț*. Piața e cercetată numai de puținele sate apropiate *române*. Poporațiunea e *română*, cu excepțiunea funcționarilor, învățătorilor, preoților și a comercianților. Îmi propusesem să plec mai departe în aceeași zi; dar afaceri de pasaport și rechirarea unei trăsură ne-a reținut mai lungă vreme. Din întâmplare prefectul din *Negotin* se afla acolo, și așa am primit dela el un certificat de legitimare, în limba sârbă, căci pasaportul nostru nemțesc avea puțină valoare pentru interiorul țerii.

În dimineața următoare o trăsură ne-a dus printre niște balustrade undulative, acoperite cu tufiș scund de stejar, la *Brza-Palanca*, situată la Dunăre în mod foarte amical. Și aici poporațiunea e *română*, cu excepțiunea funcționarilor; iar afară de aceasta cel puțin zece familii *aromâne* din *Macedonia* s'au stabilit aici, ca negustori și ca crișmari. Aveam intențiunea să merg de acolo, urmând șoselei, deadreptul la *Milanovaț*; dar primarul ne-a zugrăvit cu atât entusiasm porțile de stânci, la mănăstirea *Vratna*, încât m'am decis să fac incunjurul pentru a vedé această minune a naturii. După mâncare am plecat, în frunte cu un conducător, pe poteci —, spre Sud, în munți. Era o zi caldă și apăsați de bagaj am început să asudăm în curând. Cu bucurie am salutat pe la mijlocul drumului un isvor cu apă escelentă. Am trecut prin sătulețul *Urovica*, care e pe jumătate sârbesc pe jumătate *românesc*. O furtună ce era în deslănțuire ne-a făcut să mărim pașii și încă înainte de a isbucni ea ne aflam la hanul din satul *Vratca*, unde a trebuit să și remănem, fiindcă mănăstirea era ceva mai departe, în jos, la vale. Eram destul de bine adăpostiți la crișmarul *aromân*; mâncarea și chiar și patul ne-a mulțămit, dar somnul ni l'a conturbat o furtună puternică. În dimineața următoare ne-am hotărit să plecăm, cu toate că ploua, și am și ajuns în curând la mănăstire, firește, udați bine. Igumenul ne-a primit bine și ne-a arătat comorile ce le are în cărți; cea mai mare parte cărți liturgice *românesci* din secolul trecut și numai una era din secolul 17. Cărțile slavone bisericesci erau mai vechi, dar nu de o deosebită vechime nici ele.

După-ce a încetat ploaia, ne-am tras pe o potecă îngustă, insus din groapa în care se află mănăstirea, și deodată ne-am găsit în fața porților de stânci. Am stat pe loc frapați. Porțile sunt cam la 60 m. îndepărtate una de alta. Cea deasupra va avea o înălțime de 30 m., înălțimea luminoasă a deschizeturei 25 m. iar păreții au o grosime de 8 m. Raporturile porții de jos sunt cevași mai mici. Printre porți, pe mijloc, șerpuește riul. Peatra e văroasă și are numeroase găurele și mici spărturi. Priveliștea e într'adevăr covârșitoare, și aparține sigur celor mai grandioase lucruri, ce le-am vădut din astfel de jocuri ale naturii. Nu ne-a părut reu, că am făcut incunjurul. O ploaie nouă și un vânt nou ne-a alungat în mănăstire, unde ne-am întărit cu un prânz simplu. Pe la 2 oare am plecat, conduși

de un om, de care aveam trebuință din motivul, că voiam să ajungem prin pădure și peste deal la *Topolnica*. Cerul se limpezise intrucâtva, dar drumul era reu, pe unele locuri foarte tinos. Ne grăbiam, pentru că aveam șese ceasuri de marș înaintea noastră. Regiunea, în contra așteptărilor mele, nu era tocmai așa de monotonă. Prin pădure erau poeni, semenate cu cucuruz și de multeori vedeam sărăcăcioasele sălașe ale țeranilor *români*.

Odată ne-am ascuns și noi într'una din ele, de groaza ploaiei, dar am stat puțin, fiindcă ploaia încetase în curând. Începuse a se insera când în fine am atins coama dealului ce merge paralel cu valea *Poreșca*. Aici ne-a părăsit conducătorul, iar noi am coborit la vale, cam 500 m. pe o potecă ce nu putea fi greșită. O trecătoare clătinătoare, sau mai bine zis, un trunchiu de lemn a făcut să putem trece peste riul umflat și să ajungem bine oboșiți la crișma murdară, unde nu ni-se putea da decât rachiu și oue, iar în loc de pâine a trebuit să ne mulțămim cu mămăligă. Acolo unde crișmarul e *aromân*, poate fi omul sigur, că va găsi mâncare și beutură suficientă și curățenie âncă; dar dela indigeni e puțin de așteptat, iar pe deasupra tot ce capeți mai e și murdar. Paturi, firește, nu erau, și companionul meu a înholbat ochii vădând că trebuie să doarmă pe un pat de lemn, și încă îmbrăcat. Pentru mine lucrul era cunoscut; iar după prestațiunile din ziua premergătoare am dormit amândoi relativ bine.

Pe un drum de tot bun am călătorit în ziua următoare în jos, la vale; ne-am oprit puțin în satul *Mosna* la un crișmar albanez, unde pentru două rachiuri, oferite acolo totdeauna în sticlute mici, pentru pâine, brânză și ardeiu verde am plătit 16 fenici; fiindcă peste tot în această țeară puțin cercetată de străini victualele și cuartirul sunt extraordinar de eftine, contrar obiceiului din România, unde omul vine de multe ori stors reu de pale, cu toate că și acolo sunt eftine prețurile victualelor în piață.

În *Milanovac*, orașel amicable la Dunăre, cu populațiune sârbă și *română*, am luat doi cai pentru a ajunge încă în ziua aceea la *Maidanpec*, sus la munte. Proprietarul cailor a plecat înainte, spunându-ne că-l vom ajunge pe drum, și că drumul nu-l putem greși. Am luat-o în trap, pe la două ore, eșind din oraș și ajungând la poalele păretelui de munte de pe malul Dunărei. Aici merge încet drumul în serpentine, la deal, iar ajungând sus, a mers și mai greu, fiindcă calul D-rului *Byhan* nu mai voia să meargă. Lucrul devenea tot mai îngrijitor, fiindcă și calul meu perduse pofta de a mai merge înainte, probabil infectat fiind dela leneșul seu consoț de drum. Ne-am dat jos și am început să tragem caii după noi, trătândui cu lovituri; dar mergea cu mult mai încet decât dacă făceam drumul pedestru. Din când în când ne urcam iarăși pe cai, dar numai scurtă vreme. Așa am parcurs pădurile, când la deal, când la vale, până s'a făcut întunec și noi încă nu eram la țintă. Credeam că vom da cel puțin de *Raicovo*, localitate notată pe charta militară sârbească; dar ajungând acolo n'am găsit decât câteva case derimate, locuințele de odinioară ale lucrătorilor dela minele acum sistate. Era întunec de tot, când am atins

ultimul punct de înălțime, de unde drumul duce pieziș la vale. Drumul era cu totul nebatăcut și se încrucișa cu altele de multeori, așa că nu puteam să ne orientăm. Am încălecat de nou și am lăsat caii să meargă cum vreau ei, al meu înainte. Era așa de întunec că nu ne vedeam unul pe altul, cu toate că mergeam unul lângă altul. Aveam două bețe lungi în mâni și me propteam pe ele, în dreapta și în stânga, de pe cal, pentru a vedea dacă nu ne dăm într'un abis, dar totodată și pentru a da ajutor calului când să ciătina prea tare, ceea-ce pe drumul acela miserabil se întâmpla de multe-ori. Caii, ca norocul, cunoșteau bine drumul, și așa am ajuns la 11 în sat și la crișma, în care proprietarul cailor ne aștepta cu suris amical. Că s'a deslănțuit o furtună asupra sa, nu trebuie să o mai spun.

Ne-am redobândit însă în curând umorul, dat fiind că am primit o odăe frumoasă cu paturi, și o mâncare bună.

Sâmbătă, 13 August, am stat în *Maidanpec*. Era adevărată zi de tirg, și țeranii români veniseră din mari îndepărtări să-și vândă produsele lucrătorilor de mine, iar pe banii primiți să cumpere dela negustori cele trebuincioase. Că cu ocaziunea aceasta mulți se îmbată, am putut constata cu ușurătate din birtul în care ne aflam. Am examinat dialectele din *Les-covo*, *Iasicovo*, *Vlaole*, *Vulua* și *Maidanpec*, și am tras informațiuni asupra populațiunii din ținuturile mai îndepărtate, prin ce mi-am cruțat călătoria mai departe, spre vest.

În *Maidanpec* populațiunea o formează în preponderanță *Românii*; dar sunt imigrați, cam de 50 de ani, ca lucratori de mine, și sunt originari din *Moldova* în *Bănat*, unii din *Sasca*. Afară de Români mai sunt aici mineri din *Ungaria*, *Nemți* și *Slovaci*. Minele de aramă, odinioară celebre, exploatate și pe vremea Romanilor, nu mai dau câștig. Cum mi-a spus directorul, un Englez, după subtragerea cheltueilor, nu rămâne decât un foarte mic profit.

Reul cel mare e, că situația localității în munte e foarte nefavorabilă pentru transportul metalelor, și o legătură cu trenul e posibilă numai cu investirea unor mari capitale; lucru ce nu s'ar rentă.

În ziua următoare, după învingerea unei înălțimi piezișe, de pe care se putea arunca o admirabilă privire asupra orașelului *Maidanpec*, așezat în vale și încunjurat de o splendidă împrejurime, am ajuns pe un drum ce ni se părea nesfârșit în valea *Șașca* (valea Sașilor), unde erau mine și mai înainte și se vedeau urmele trenului de materiale, — la *Rudna-Glava*, unde ne-am fiert o găină în hanul unui crișmar aromân, originar din *Be-ala*, în apropierea lacului *Ochrida*. Într'acestea se slobozise o ploaie cu rupere de nori; riurile s'au fost umflat, și după cum am văzut mai târziu, podurile au fost rupte în cea mai mare parte. Am mers pe picioare mai departe, și ne-a succedat, pe o potecă periculoasă să ajungem la un loc de trecere peste riul *Șașca*; dar după ce am ajuns în valea adevărată, și în continuarea drumului trebuia să trecem riul *Cernaica*, am văzut că podul

e rupt de apă și apa prea afundă și prea răpitoare pentru a o pute trece cu picioarele. Am mers mai departe pe mal, dar din pricina terenului periculos și a unui nou torent de ploaie, a trebuit să abandonăm planul. Am căutat adăpost într'un sălaș, unde am stat puțin, până ce venind proprietarul, s'a declarat gata, pentru bani buni și vorbe frumoase, să ne dea un cal, care să ne treacă peste riu.

Am ajuns peste scurtă vreme în *Cernaica*, un sat mare, unde am dat fîrește iarăși de un *Aromân*. Crișmarul ne dase întăiu o cameră mică, plină de plosnițe, dar la remonstrările mele ne-a deschis alta, foarte spațioasă, cu paturi bune și curate. Călătorii pedestrași nu prea inspiră respect pe acolo, fiind toți considerați de vagabunzi, în cazul cel mai bun de meșteșugari. Chiar și poliția era aici mai cu neîncredere, dar a devenit afabilă cum a vădut actul nostru de legitimare. În ziua următoare am plecat iarăși pe picioare, pe vale în sus, avînd încredere în charta militară care ne spunea, că drum este numai pe malul drept al rîului. Dar chartele din peninsula balcanică sunt înșelătoare. Nici n'am eșit bine din sat și a trebuit să ne tragem ghetele și ciorapii de pe picioare, pentru a trece rîul, care era acum mic. Am mers mai departe desculți, și am trecut apa încă odată. Am ramas apoi în continuu pe malul stîng al rîului, chiar și unde drumul trecea peste rîu, fiind-că toate podurile erau rupte și mănate de apă. Dela *Tanda* începînd, drumul era mai bun. Când ne-am apropiat de *Luche* am dat de apă. A trebuit să ne luăm un conducător, care, pentru a evita valea ce nu era de străbătut din cauza apei, ne-a dus peste munte și pe drumuri foarte greoaie la *Glogovița*, unde am fost destul de bine adăpostiți la un aromân din *Gopeș*.

Aici am găsit și un număr de Nemți, cari erau lucrători la minele de aur de nou descoperite în nemijlocita apropiere. Poporațiunea e *română*; dar cevași mai departe spre sud, satele *Eelareca*, *Răgotina*, *Vrazogărnaț*, *Zaiciar* sunt bulgărești, cu toate că politicește aparțin Sîrbiei.

Puteam să ne întoarcem deci iarăși spre Nord; și anume, am mers întăiu la *Salaș*, cu poporațiune sîrbă, și luând o trăsură am mers direct la *Negotin*, fiind-că puținele sate din dreapta și stînga au poporațiune sîrbă. Drumul e bun, fiind-că formează șoseaua principală, care mijlocește comunicația din Macedonia, Albania, prin Sîrbia sudică cu România vestică. Era foarte vie circulația pe ea și vedeam trupe întregi de Albanezi, călare pe caii lor cei mici, trecînd pe lângă noi, și tot așa și trăsurile, după cum ne-am putut convinge și din splendidul han al unui *Aromân* din *Salaș*.

Călătoria la *Negotin* a fost destul de plictisitoare. Abia ultima parte, făcută prin o frumoasă pădure, la marginea căreia se deschide deodată o priveliște asupra șesului îndepărtat, a devenit mai interesantă. Trecusem pe lângă o mănăstire și o școală mare de vierit. Guvernul sîrbesc face adecă toate opintirile pentru a repara perderile ce le-a cauzat fioxera, introducînd în vii viță americană. Lozele cari dădeau vinul roșu, renumit

și greu de *Negotin*, au perit cu desăvârșire de pe coastele ce încunjură șesul, iar bunăstarea populațiunii e sdruncinată.

Drumul în nemijlocita apropiere a orașului trece prin mărăștina, care încunjură orașul din trei părți. *Negotinul* e orașel cu comerț bine dezvoltat și e sediul autorităților pentru partea nordestică a Sârbiei. Popolațiunea e în preponderanță sârbă; dar sunt și *Români* destui, fiind-că satele mai apropiate, spre Nord (Samarinovac), spre Ost (Bucovța), spre sud (Mokrania) sunt *românești*. Numai spre vest și sudvest se găsesc sate sârbești cari însă spre sud sunt iarăși încunjurate de sate *românești*. Nu pot să spun, dacă locuitorii acestei insule limbistice sunt sârbi adevărați. În tot cazul, limba auzită în *Negotin* și dela țărani era într'adevăr sârbească; pe când teritorul dinspre Sud, mărginaș cu teritorul român, adecă împrejurimea *Zaiciarului*, e bulgară.

În *Negotin* am rămas numai o noapte, adăpostiți în „*Grand Hotel*“, al unui *Român* din *Bulgaria*. Am fost foarte mulțămiiți cu îngrijirea și cu prețurile, și peste tot, așteptările mele, reduse la foarte puțin, au fost pe departe întrecute. Din *Negotin* ne-a dus trăsura peste comunele mari românești *Bucovța* și *Cobișnița*—la graniță la *Timoc*. Formalitățile cu pasaportul au fost iute gata; funcționarul de vamă și nevastă-sa, care scie bine nemțește, ne-au omenit cu un vin excelent și vechiu de *Negotin*, și acesta a fost singurul cas, că ni s'a dat vin bun în călătoria noastră. Un soldat ne-a trecut cu luntrea greoaie peste *Timoc*, riul spumegător, care nu formează nici graniță etnografică nici de limbă, fiind-că în apropierea vărsării sale, în dreapta și în stânga se vorbește *românește*, iar mai în sus locuiesc de amândouă părțile Bulgari.

După acest scurt raport de călătorie să aruncăm acum o privire asupra populațiunii.

Colțul de nord al Sârbiei, încunjurat de Dunărea ce taie munții, poartă numele *Crajina* sau mai corect *Craïna*, ceea-ce însemnează țeară mărginașă. Popolațiunea *Craïnei* e română. De pe la mijlocul secolului acestuia s'a mutat granița teritorului român de limbă, în favorul celui sârbesc. *Kanitz* („*Serbien*“, Lipsca 1868) numesce ca primul sat românesc în valea *Mlava*, în direcție sudestică dela *Petrovaț* satul *Zdrelo*. Comuna rurală *Crușevița* e după el *românească*. Mai departe pomenesce de *Români* până la *Cupria* și *Alexinaț*, ba chiar și spre sud dela *Zaiciar*. Mai sunt, ce e drept, și astăzi *Români* prin regiunile acelea, dar sunt de nou imigrați și singuratici, căci mulțimea *Românilor* descălecați mai de mult acolo e *definitiv slavizată*. În *Pozarevac*, *Petrovac*, *Zagubica* și *Crușevița* se găsesc colonii mai mari, dar generația mai tină ră *înțelege* numai, însă *nu vorbește românește*. În valea *Mlava* se mai găsesce astăzi numai un singur sat curat românesc, anume *Lasnița*, spre nord dela *Zagubița*, în districtul *Homolja*. Delimitarea de limbă o formează muntele *Homolja*, care formează granița acestui teritor, din spre nord. Tot ce cade spre sud și vest, adecă teritorii, pe cari se cultivă agronomia, sunt *perdute pentru românitate*. În schimb, partea mun-

toasă spre nord e scutită deocamdată de slavizare; ba se poate constata chiar o simțitoare întărire a elementului *romănesc*, și anume, în prima linie prin înmulțirea naturală, și apoi și prin perfecta *asimilare a tuturor elementelor slave, din Craina*, cu excepțiunea Negotinului și a satelor sârbesci din nemijlocita apropiere. Nu este decât un singur sat izolat sârbesc în *Craina*, anume *Petrovoselo*, spre sud dela *Tekija*, în munți, și și acesta e compus din coloniști noi, montenegri. Valea de jos e sârbească până la *Zelenic*; iar dela *Vucovici* până la *Crușevița* e mestecată, pe când mai departe, în sus, e întreagă *românească*; și așa merge spre ost până în apropierea *Vidinului*, în *Bulgaria*.

Spre sud nu există delimitare naturală, fiind satele în partea de sus a riului *Belareca* și a riulețelor scurse în el *romănesci*, iar cele din partea de jos *bulgăresci*. Românii au înaintat dela *Dunăre* spre sud, și au contopit elementele slave aflate aici.

Dacă tragem o linie dela *Golubaț* peste *Petrovaț*, pe lângă *Dunăre* până în valea *Mlava*, la *Zaiciur*, lângă *Timoc*, avem întregul teritor *romănesc* (de limbă) în *Sârbia*, pe care se găsesc numai puține sate de altă limbă. Limitele mai precise ale teritorului de limbă sunt următoarele: *Dobra* lângă *Dunăre*, de aici începând munții spre sud, iar în vale *Vucovici*, *Srbce*, *Lješnița*, *Sena*, *Caona*, *Maidan-Cuceaina*, în care se află în preponderanță *Români*, dar are și *Nemți* și *Slovaci* din *Ungaria*, — toate sunt *românești*, *Cuciaina* lângă *Crușevița* e sârbească, *Cerovița românească*, *Cerinosnic* e mixt, iar celelalte sate din vale sunt toate *românești*.

Spre sudvest granița o formează *Homoliaplanina*; pe când *Orna Gora* la o înălțime de 1200 m. nu formează graniță limbistică. Văile ce se deschid de aici, sunt și spre sud în părțile lor de sus cel puțin locuite de *Români*, cum e: *Iasicovo*, *Vlaole*, spre vest; *Crivelj*, *Bor*, *Ostrelj* și *Brestovaț*, spre sud; dar în aceste trei din urmă *Românismul* e prea periclitat. Localitățile din estul sud se numesc: *Dubocane*, *Iasicova* mare și mică, *Tabacovaț* lângă *Timoc*, cari despart teritorul sârbesc al semiinsulei dela *Negotin* de către teritorul bulgăresc dela *Zaiciur*, care cade spre sud. Spre nordul acestei linii, până la *Dunăre*, e sat neromănesc numai *Petrovoselo*, apoi insula dela *Negotin*, cu 18 sate, și unele comune nouă cu limbă mixtă cum e *Miroc*, *Urovica*, mai departe orașelele cutropite de funcționari.

Dau acum lista tuturor localităților *române*, observând că cele însemnate cu steluță au un însemnat procent și de populațiune sârbă. Durere nu mă aflu în poziția de a espune precis numărul locuitorilor din fiecare comună.

Încep dispre vest: 1 *) *Dobra*, lângă *Dunăre*. 2. *Vucovici*. 3. *Srbce*. 4. *Lješnița*. 5. *Sena*. 6 *Kaona*. 7. *) *Madjan-Cuțaina*. 8. *Cerovița*, 9. *Cermosnic*. 10. *Nreșnița*. 11. *Bukovsca*. 12. *Volnia*. 13. *Duboca* (*Dilboca*). 14. *Debeliluț*. 15. *) *Maidanpec*. 16. *Lescovo*. 17. *Iasicovo*. 18. *Vlaole*. 19. *Lașnița* 20. *) *Malanovaț* (mai mulți *Sârbi* decât *Români*). 21. *Mosna*. 22. *Topolnița*. 23. *Clocoevaț*. 24. *Rudna-Glava*. 25. *Cernaica*. 26. *Tando*. 27. *) *Golubinie*. 28. *)

Miroc. 29. *) *Tekija.* 30. *Sir.* 31. *Cecerac.* 32. *Cladușnița.* 33. *Manastirica.* 34. *) *Cladovo.* 35. *Costol.* (Cuștei). 36. *M. Vrbița.* 37. *V. Vrbița.* 38. *Retcovo.* 39. *Corbovo.* 40. *Vaingă.* 41. *Brloga.* 42. *Podoska.* 43. *Recița.* 44. *Veleşnița.* 45. *V. Camenița.* 46. *Bordeli.* 47. *Grabovița.* 48. *Reca.* 49. *Brza Palanca.* 50. *Cupușește.* 51. *Slatina.* 52. *) *Usovița.* 53. *Vratna.* 54. *Mihailovaț.* 55. *M. Camenița.* 56. *Iabucovaț.* 57. *Malainița.* 58. *Plavna* (de ea sînt legate spre Sud comunele *Sirbești Stubic,* *Popovița,* etc.) 59. *Cușiac.* 60. *Dzanjevo,* 61. *Dupljani.* 62. *Praovo.* 63. *Samarinovaț.* 64. *) *Raduievaț.* 65. *) *Negotin* (Românii sînt în mică minoritate). 66. *) *Srbovlah,* 67. *Bucova.* 68. *Cobișnița.* 69. *Mocrania,* 70. *Tabacovaț.* 71. *Vel. Iasicovo.* 72. *M. Iasicovo.* 73. *Dubocane.* 74. *Glogovița,* 75. *Luke.* 76. *Topla.* 77. *Buce,* 78. *Crivelj.* 79. *Bor.* 80. *Brestovaț.* 81. *Ostrelj.* 82. *M. Gorniani.* 83. *Vel. Gorniani.*

Ce se ține de numărul Românilor, pot să înșir numai aproximativele limite ale sumei totale, în sus și în jos. Eu, personal, nu-mi puteam pune nici o statistică, fiindcă nu visitasem decât jumătatea mai mică dintre satele Sârbiei; și tocmai dacă le vedeam pe toate, numărul locuitorilor unui sat îl greșeste omul, dacă ia de basă numărul caselor, cum am făcut eu cu *Aromânii*. Pentrucă sînt comune destule, cari la aparență sînt foarte mici, dar e însemnată totuși poporațiunea lor, respirată prin salașele din jur. Comunele situate sus pe munte, cari se ocupă în mod eminent cu prăsierea de vite, sînt mici, iar cele de pe coaste, cari se ocupă cu prăsierea de vite și cu agronomia, sînt mijlocii (500 până la 1500 locuitori); pe când cele de pe șes sau din vale, și cele mai multe sînt așa, cari se ocupă cu agronomie, vierit, prăsiere de porci, sînt mari. Comunele de câte 5000 și mai mulți locuitori nu sînt rare.

Am cerut de mai multeori informațiuni dela funcționarii Sârbi asupra numărului *Românilor* și mi s'a spus că suma totală ar fi 150.000 până la 180.000. *Kanitz* ne spune, că sînt 123.000. O statistică sârbă, care se conțină și naționalitatea, n'am putut afla. Nu vom greși dacă luăm ca minim al *Românilor din Sârbia 150.000*; iar dacă mai punem și pe Români sârbizați și respirați pe teritoriile ce cad spre sud și vest, căpătăm maximul de 200.000; dar realității va corespunde mai mult numărul 180.000.

Guvernul sârbesc face mari opintiri pentru a *sârbisa pe Români*; rezultatele obținute sînt însă foarte mici. Eficacitatea se așteaptă dela biserică, școală și administrație. De preoți se trimit numai Sârbi, sau oameni cu sentimente sârbești, cari fac slujba întreagă în limba sârbească. Dar țeranul nu se duce la biserică și astfel propaganda prin biserică devine ilusorie. Cevași mai mult se face prin școală, cel puțin în comunele mai mari, agricole, de pe șes; pecând în cele de pe deal, ai căror locuitori sînt adăpostii prin salașe, nu sînt de observat influențele ei. Mai mult efect are limba oficială sârbească în localitățile în cari se află un aparat mai mare administrativ. Aici se poate dice că cei mai mulți Români posed limba sârbă dar și întors: Sârbii încă știu românește. O imputinare simțitoare a Românilor s'a mai putut întempla numai în părțile din vest și din sudvest,

adecă în districtul *Pozarevaț*, dar în celelalte părți de țeară *sêrbisarea Românilor merge anevoios*.

Chestia, când au imigrat Românii, e greu de rezolvat. Românii din ostul și sudul Sêrbiei, sînt originari din mica Valachie; pe când cei din Vest, așa numiții *Ungureni*, sînt Români din *Banat*, cari de mult trebuie să fi descălecat aci, cu toate că și în secolul trecut și în cel de față încă a mai venit sucurs nou. *Bufanii* de exemplu au venit înainte cu 50 de ani la *Maidanpec*, și *Maidan-Cuțaina*; ba se poate dice că imigrarea Românilor din Bănat a existat totdeauna și există și acum, în permanență.

Îmi aduc aminte a fi întîlnit în *Tekija* destui oameni, născuți în *Bănat*. De altă parte am auzit și prin Bănat, că oamenii se frămîntă cu gândul să emigreze în Sêrbia. Multe numiri de localități dovedesc, că Românii sînt veniți de mult, fiindcă forma lor e bulgărească, nu sêrbească; iar din istorie știm, că nu numai Craina, ci întreaga țeară până la *Morava* a aparținut cîndva la *Bulgaria*. Cert e că primii imigranți români au primit din gura Bulgară numirea de localități, de exemplu *Dilboca* (Sêrbește Duboca) Bulgărește *Dolboca*, *Topolnița*, Sêrb. *Toponica*, Bulg. *Topolnica*. Unul dintre munții cei mai înalți să numește *Stol*, sêrb. *Sto* bulg. *Stol*.

Dar fiind că o mare parte a satelor e de proveniență mai nouă, nu ne surprinde când găsim și forme specifice sêrbești sau chiar *românești*. Charta generală sêrbească schimbă formele bulgărești în sêrbește. Cele românești sînt însă în parte conservate: *Crac lung*, *Cornet*, ba chiar în dialect bănățenesc: *Cornîet*, *Curmătură*. *La mormunt* (mormînt) etc., iar în parte sînt traduse, ca: Crna ruca = Tilva neagră, etc. Numiri românești, sau de acelea ce ne aduc aminte de România, mai găsim în apropiere de *Zaiclar*: Culme la Cule, Vlaski Dolina, Vlasko Brdo, etc.

La tot cazul, au fost și spre Sud, dacă sînt bine informat, mici colonii *române*, până aproape de Niș.

Motivul principal al emigrării din mica Valachie pe la începutul secolului acestuia a fost asuprirea țeranilor din partea boierilor, ales după introducerea sfatutului organic din 1831, pe vremea când în Sêrbia, după luptele de eliberare de sub jugul turcesc, domnea libertatea. Mai departe păcurarii, cari nu sînt legați de glie, au cunoscut de mult pășunea de prin munții sêrbești; au exploatat-o iar în cele din urmă au ramas acolo. Pe charta lui *Lejeau* (Etnographie de la Turquie d'Europe, Gotha 1861) se cuprind însemnate greșeli, cu privire la *Românii* din Sêrbia. Intreaga parte din sus de Timoc e trecută ca *curat românească*, deși Românii sînt reprezentați aci în mod numai sporadic. *Zaiclar* și *veliki Isvor* după el sînt comune *românești*, ceea-ce n'a fost niciodată. Și totuși charta lui ne arată cum au pierdut *Românii* terenul spre Vest și spre Sud, pecînd suma totală a lor, care după *Lejeau*, respective după statistica oficială, la anul 1857 a fost 104,343, a crescut în mod însemnat.

Tradus de (tp.)

DIN LITERATURA GEOGRAFICĂ A TRANSILVANIEI.

Scrierile geografice în secl. XIX.

Studiu de

Silvestru Moldovan.

(Urmare).

1839—40.

Közlemények Erdélyről. I. Gyergyó. (Nemz. Társ. 1839. II. pag. 141—164.) II. *Fel- és Alcsik.* (Nemz. Társ. 1840. I. pag. 185—206. II. pag. 4—7 105—108, 113—116.)

Un autor necunoscut descrie scaunul secuiesc al Ciucului, după părțile lui (Giurgeu, Ciucul inf. și sup.). Descrierea e făcută pe baza unei călătorii, dar unele date sunt împrumutate din scrieri apărute cu puțin înainte (între altele din *Lexiconul* lui Lenk.). Autorul ne dă în general situația scaunului, orografia și raporturile economice, apoi urmează descrierea topică, înșirându-se toate localitățile, cu numărul locuitorilor și cu raritățile. Tratatul se încheie cu o parte etnografică, în care ni se face cunoscut pe scurt caracterul populațiunii, unele datine, portul și raporturile religioase și politice.

În tratat găsim unele date de interes.

1840.

Die Reise in die 13. Dörfer „Transilvania“, cursul II. vol. I. 1840, p. 395—411).

Este descrierea unei excursiuni, făcută în 13 sate dintre Târnava-mare și mică, cari se aflau pe teritoriul comitatelor ungurești, dar au locuitori Români și Sași. (Astfel sunt: Sănăreuşul, Zagër, Filitelnic, Ţicmandru, Cundu, etc.). Se aminteşte starea locuitorilor din aceste sate, produsele, etc. dar adeseori se face abatere de la terenul geografic, astfel că tratatul din punct de vedere geografic e de puţină valoare.

1841.

Reisebericht über einen Theil der südlichen Karpathen, welche Siebenbürgen von der kleinen Walachei trennen, von I. M. Ackner. (Archiv für die Kenntniz von Siebenb. Vorzeit u. Gegenwart, herausgegeben von I. K. Schuller, 1841, p. 332—376)

Descrierea unei călătorii făcută la 1838 prin Carpații sudici, spre vest de la Sibiu. Din ea însă numai o parte a apărut la 1841, în *Archivul* lui Schuller, partea cealaltă s'a publicat la 1843. în „*Archiv des Ver. für Siebenb. Landeskunde*“. Momentele geografice adeseori sunt reduse, din cauză, că se descriu pe larg evenimentele călătoriei. Tratatul însă cuprinde și date prețioase. Între aceste amintim semnalarea precisă a locului de obârșie a mai multor riuri din acești munți, cum sunt: Lotrul, Cibinul, riul Sadului și al Sebeșului, apoi notițe geologice etc.

1842.

Hungary and Transylvania, by John Paget. Trad. germană: Ungarn und Siebenbürgen, politisch, statistisch, öconomisch von C. A. Moriarty. Leipzig, 1842. 2. vol. 8° 400 și 288. p.

Lordul englez *John Paget* a făcut, începând cu anul 1835, multe și lungi călătorii prin Ungaria și Transilvania și rezultatul impresiilor și studiilor sale l-a spus în cartea cu titlul de mai sus, apărută și în traducere germană. Ea este împărțită în două volume, din cari vol. I. și o parte din vol. II. cuprinde descrierea călătoriilor făcute în Ungaria și numai restul, 9. capitle — căci cartea e împărțită în capitle — se ocupă cu Transilvania. Pe noi în studiul de față ne interesează partea aceasta din urmă.

Paget, după-ce a călătorit în toate părțile Ungariei, sosește în Banat și de aici își face intrarea în Ardeal, pe care apoi îl percurge în toate părțile și despre ale căruia regiuni, popoare, rapoarte istorice, sociale, culturale, politice, etnografice, etc. ne dă icoane și descrieri când mai lungi, când mai scurte, dar totdeauna interesante și insuflăte de năzuința de-a se spune și espune în ele adevărul și starea reală a lucrurilor.

Paget a căutat întotdeauna să afle din intuițiune proprie adevărata stare a lucrurilor și cu toate, că în Ungaria și Transilvania a venit în atingere deasă cu aristocrația maghiară, care îl găzduia și îi făcea felurite înlesniri în călătorie, el în cartea sa și-a păstrat independența și libertatea părerilor sale, câștigate din observațiile proprii. Dovadă sunt în privința aceasta aprecierile, ce le face el asupra *poporului român*. Cu toate că dușmanii neamului nostru au cercat să-l informeze fals despre noi și să-l influențeze, el se exprimă favorabil despre Români, căci, după cum zice el, nu este Românul așa de rău și așa de ticălos, *cum i s'a spus lui*.

Iată pentru-ce cartea lui Paget ne este simpatică. Dar să urmărim pe autor în călătorie și în espunerile sale.

Paget intră în Ardeal prin pasul Porții-de-Fer și cercetează locurile istorice din țara Hațegului: Grădiștea, Densusul, etc. Se înțelege, că fiind pe acest loc al clasicității daco-romane, vorbește despre Daci și Romani și despre reprezentanții acestora, Decebal și Traian. Tot aici caracterizează în special pe Români, despre cari crede că își trag originea din amestecarea Dacilor cu Romanii. Vorbind despre noi, el zice:

„Valachul de azi se numește pe sine „Ruminyi“ și cu toată dejosirea sa de azi se ține mândru de vechea sa origine tradițională. Limba vorbită de aceasta națiune e moale, are bogăție de vocale și-și derivă cele mai multe cuvinte din limba latină“.

Accentuează apoi asemănarea limbei noastre cu cea italiană și amintește câteva exemple (buni cai — buoni cavalli, apa — aqua). Mai departe vorbește despre unirea Românilor cu Roma și aci zice, că el crede. (probabil după spusele altora) că preoții români sunt folosiți ca spioni ai curții imperiale rusești!

Trecând la caracterul Românului, admite, că Românii pot avea viciile „atribuite“ lor, dar el le esplică ca efect al lungei iobăgii „căci ele sunt viciile sclăviei“, dar — adaugă el — „ei au și însușiri bune“.

Apoi mai departe zice: „Dacă eu în scrutarea caracterului Românilor sunt apărător al lor, cauza este, că eu nu i-am aflat așa de rei, cum mi-au fost descriși.“ (pag. 164.).

În fața imparțialității lui Paget calumnia trebuia să dispară! Calumniile adeseori îl aduc în furie pe Englezul nostru. Astfel la p. 168 zice: „Când aud a învinui pe Român cu lipsa de recunoștință, îmi vine aproape să-mi perd paciința, deoarece-ce el are așa de puține ocașii a esercita acest sentiment, încât mai mult opresorii lui poartă vina, dacă îi lipsește. Dar eu trag la îndoială aceasta. În unele casuri se pare, că purtarea lui e nerecunoșcătoare, dar din simplul motiv, că el află suspectă cauza pentru care i se face vre-un bine; dacă însă a înțeles motivul, își manifestă gratitudinea“.

Paget enarează drept dovadă un cas interesant, întâmplat la 1836, care îi dă de părete pe toți calomniatorii.

„În holera din anul 1836, — zice el — care a bântuit groaznic în Ardeal, un cunoscut al meu a stat în comuna sa și împreună cu soția a dat în persoană tot posibilul ajutor medical suferinzilor din comună și împrejurime. După încetarea epidemiei, la începutul secerișului, a fost silit de împrejurări să-și părăsească pe timp scurt patria. El s'a grăbit apoi îndărăpt, ca să-și adune recolta — un lucru, care în țara aceasta recere cea mai mare încordare din partea proprietarilor — și a fost surprins, aflând toate gata. Țeranii români s'au adunat din propriul indemn și au decis, ca toți împreună să-i secere holdele și să adune recolta, înainte de-a sosi acasă proprietarul, ca prin aceasta să-și manifesteze recunoștința pentru binele ce li l-a făcut domnul în ciasurile de primejdie“ (p. 169).

Între virtuțile Românului lui Paget îi place mult iubirea, ce o au la Români față de părinți, apoi *iubirea de patrie*, care e înrădăcinată la Români, „pe lângă toate vătămările și nedreptățile, la cari sunt espuși“.

Paget a observat corect, că aceasta iubire leagă strins pe Românul ardelean de locul seu natal, de satul seu, încât foarte rar se întâmplă să-l părăsească.

„Aceasta alipire — continuă el — este un factor foarte important și ar trebui să-i facă atenți pe Maghiari a fi precauți, dacă vor a încerca să forțeze la un astfel de popor reforme de limbă, de religiune și moravuri. Se poate cu încetul să succedă; dar nime n'a fost în stare a-i îndupleca la așa ceva. Ori cât de incult să fie Românul, el totuș are un sentiment profund; el iubește țara, ale cărei țarine au fost lucrate de moșii sei, iubește casa, în care și-au petrecut viața părinții sei și iubește pământul, în care osămintele acestora și-au aflat locul de odihnă vecinică“ (p. 171).

Și așa mai departe. Ochiul ager al călătorului englez observă și remarcă virtuțile, dar nu întrelasă a aminti și scăderile noastre, însă cu bunăvoință și nu în mod exagerat. Și aceste le scria Paget într'un timp când viața poporului român era foarte puțin cunoscută în străinătate și — afară de Dzeu — poporul nostru nu avea pe nime în lume de apărător!

Paget din valea Hațegului pleacă spre nord, vizitează *Hunedoara*, unde face istoricul lui Huniade, trece la *Devu*, unde admiră ruinele cetății și priveliștea de pe acest deal, de aici face o excursiune la minele de la *Secărarămb*, apoi se îndreaptă pe valea Mureșului în sus, la *Orăștie*, de aici la *Sebes* și apoi la *Cluj*. Aici se oprește cu descrierea și în un capitol separat (cap. IX.) face pe scurt istoria Ardealului și dă o caracteristică a stărilor politice ardelenene din deceniul 1830—1840.

Din Cluj cercetează Paget partea nordică a țării sau mai corect, părțile selăgene, pe la Jibău și până la Baia-mare. În descrierea acestui ținut asemenea găsim unele observații reale asupra țăranilor, a vinurilor ardelenene etc. Tot din Cluj face el o excursiune la Turda și apoi la Trăscău. În calea spre acesta din urmă se oprește în satul *Buru*, — pe care îl scrie greșit Bare — și petrece aici preste noapte în casa primarului român. Din acest incident el ne face o icoană despre aranjamentul interior al unei case românești, cu ulcioare și canceie, acățate în cuiere și cu chipuri primitive de stinți. „Dar — zice el — podoaba casei o formau vre-o 20 de cătrințe (el le numește șurțe) și mulțime de cămeși, cari erau a fală acățate în șir în o parte a odăii“. Lui Paget îi plac colorile acestora și nu întrelasă a spune, că toate aceste sunt țesute de mâinile proprii ale stăpânei casei.

Intorcându-se din Trăscău la Turda, cercetează Cheia Turzii, despre care face o mică descriere, apoi pleacă la Uioara și de aici trecând prin A. Iula și Zlatna, cercetează băile de aur și argint dela Abrud, Roșia etc. Detunata o aseamănă cu columnele de basalt din peștera lui Fingal, dar află că stâlpii ei sunt inferiori acelorora. Mai amintim, că aici descrie și spălatul aurului din riuri.

În capitolul XII. se descrie Secuimea. Paget pleacă în Secuime din Cluj preste *Câmpie*, despre care ne dă o caracteristică scurtă, dar marcantă. Din Secuime trece în fundul regiu, a cărui descriere, dimpreună cu a Țării Oitului, se află în capitolul XIII. În fine în capitolul al XIV. se află descris Clujul, cu rapoartele sociale, culturale, politice, etc. ale orașului.

Acesta e pe scurt cuprinsul cărții lui Paget. El, cum vedem, a per-curs aproape toate regiunile Ardealului, afară de partea nord-estică (Bi-strița-Năsăud) și estică (Ciuc). În general el e încântat de frumsețea cho-rogralică a Ardealului și în mai multe locuri ne dă icoane frumoase asupra peisagiurilor. Laudă mult cu deosebire frumusețea văilor noastre, dintre cari mai mult îi place valea Mureșului. Astfel la p. 195 zice:

„Sunt mare admirator al riurilor și văilor, dar cu toate aceste nu cunosc decât puține văi, pe cari să le prefer văii Murășului“.

Paget e cel dintâiu, care ne dă o descriere a întregii țeri, basată pe călătorii; bun observator și conștientos, el adună mult și prețios material și de aceea descrierea lui e de valoare în literatura noastră geografică.

*

Széékelyhónról. Kövály László. Kolozsvártt, 1842, 8° p. 205.

O carte despre Secuime, de puțină valoare pe terenul geografic. Autorul ne dă schițe, în capitole separate. El se oprește la vre-o 40 de puncte de ale Secuimii, mai cu seamă la comune, ici-colea la regiuni sau ținuturi, atingând chestiuni sociale și culturale, apoi porturi, obiceiuri populare, etc. de-ale Secuilor. Pondul însă îl pune pe reminiscențe de-ale trecutului, pe tradiții din partea locului, ori apoi face reflecții filosofice etc. astfel, că materialul geografic e puțin și tratat mai mult în fuga condeiului.

DOCUMENTE ISTORICE.

Ântăia lovitură oficială îndreptată împotriva literelor cirilice.

Pentru bietele slove, cari veacuri de-arândul îmbrăcară limba noastră într'o haină străină de firea ei, de n'o mai puteai cunoaște, sosise vremea să simtă, că li se clătină pământul sub picioare. Documentul, ce urmează mai jos, ne indică prima lovitură oficială, ce li s'a dat la 1833. Este un circular al episcopului *Ioan Leményi* dela Blaj, prin care — caracteristic — la ordin mai înalt impune preoților sei, ca pe viitor „cari știu scrie cu literele strămoșesci, toate protocoalele și oficioasele corespondenții să le ducă cu literele cele vechi românesci“, și spune, că „spre acest scopos îi demandă guvernul să nu mai hirotonească preoți, cari nu știu cu litere batâr scrie“.

Că ce a putut indemnă la 1833 pe guvern la laudabila hotărîre, să împună a se desbrăca limba românească de haina-i străină și învechită, ce o purtase atîta timp, — este ușor de priceput; era greutatea, ce li-o făcea slujbașilor stăpînirii cetirea scrisorilor românesci. Dar curentul de a se lăpêda slovele din scrierea românească și-a luat începutul fără îndoială cu mult înainte de data acestui circular, cum de obște este cunoscut. Iată ce ne spune în „*Orthoepia*“ sa chiar *Nicolae Maniu*,*) căruia îi este adresat circularul:

„Acum nu de mulți ani încoace începînd Rumanii nostri a se mai destepta, au priceput, cumche întră quei mai mari cause a scaderei noastre sînt și slovele questi Chiriliene. Pentruque cu tot deadinsul mai Invatiatii Rumanilor stau qua in locul slovelor Chiriliene, si cuprindem iarăș literele Latinesci, quare sînt a noastre, și numai prin aquêstea putem cultiva limba noastră după natura sa. La aqueasta mult ne indeamna Eselentia Sa *Ioan*

*) *Maniu*: *Orthoepia latina, latino-valachica, hungarica, germanica et serbo-valachica*. Cibinii, 1826, pag. 25—26.

Bobb, Episcop Unit al Ardealului, prin un *Lexicon Rumănescu* în anul trecut eșit de sub tipariu, în care limba noastră foarte năted numai cu litere Latinesci e scrisă. Precum din este a Prefației cuvinte se vede: „Acest *Lexicon* am voit al așeđa . . . cu litere Latinesci . . . cu quare și Rumanii mai de mult au trăit, pōne que au luat literile Cirilicesci, și sūnt mai lesne de cetit și de învățat“. Spre mare îndemnare ne pōte fi și fapta Mariei Sale *Samoil Vulcan*, Episcop Rumanesc în Oradea-mare, che în Diecesul său tōte lucrurile afară de Cărțile quele Besericesci, cu litere Latinesci se scriu. Quel mai mare intră Rumanii Literator Reverendisimu Domn' Petru Maior în Recensiuile sale contra Kapitār așe đice: „Bone Vir! . . . quamdiu Valachi litteras Cyrillicas retinebunt, vix, aut ne vix quidem Grammaticam suae lingvae notam aliis Nationibus reddere quibunt, minus tenebrae, quibus per Cyrillicas litteras obducta est lingua Valachica, dispelli valebunt. Haud caecus est ergo amor, quo ducuntur Valachi in litteras Latinas; sed ii potius caeci sunt, ac deplorandi, qui non vident harum litterarum utilitatem, et necessitatem“. Vîdēnd io acum pe aquești Mari, Invățiați, și plini de Autoritate Bărbați, che ne încetat ne îndemnă prin faptele sale, mas fi socotit, ches' a Patrii un fiu îndereptnic, și fer de niq̄ue o iubire, de nas urma aquestor Părinți. Aședar nu numai pre mine, qui și pre Scholarii mei,*) quarii acum un' anu era 87, am început ai destepta în acest lucru învățândui, ne fiind chărți, numai din auđit cu litere Latinesci, a ceti, a scrie și a pricepe causele, quare ne îndemnă a cuprinde aquește litere. Prin aquește dar, și prin svatul a altor mai mari mam deprins cu aquest privilegiu a face Ortoepie Rumănească și în Ortografia asta, prin quare sî se îndemne și queilalți Dascăli Rumanii, qua în lucrul aquesta sî putem avere o înțelegere și o inimă toți“.

Așa dară curentul pentru delăturarea slovelor din scrierea romănească era puternic cu mult înainte de a se gândi guvernul țerii la lovitura, ce li-o aplică la 1833. În clerul unit erau o seamă de bărbați luminați, crescuți în seminarele catolice ale Apusului, cari deja pe la începutul secl. XIX își scriau protocoalele și corespondențele oficioase cu litere străbune. Voiu aminti dintre aceștia pe fostul protopop unit al Sibiiului și mai pe urmă vicar al Hașegului, *Ciril Țopa*, pe care, intrând într'un nou secol, începēnd cu anul 1800 îl găsim rupēndu-o cu slovele în ceea-ce priveșce purtarea protocoalelor sale, mai păstrāndu-le numai în corespondențele sale cu preoții subalterni, mai puțin procopsiți. Dau un specimen, din care să se vadă, cum seria *Ciril Țopa* cu litere străbune:

„1801. 8 July. Supt Presidiumul Csinstitutului Protopop Chyrill Czopa fiind assessori C.C. părintzi Matheiu Popovits, din Gisassa de sus, Vecserdeanul Ioan Aaron, Ibisdorfeanul Daniil Aaron, Shelcăianul Ioan Ieremie, Caldvăssăreanul Dumitru Stoia, Sheicanul Theodor Domsa, sau luat la judecată cauza popii Ioan Lup din Būrgish pentru Cununia fer de trei vestiri

*) Nic. Maniu era pe atunci profesor în Blaj.

a lui Ion Campian din Pădurea Apesdorfului cu Floare Mănească din Bûrgish, Cottul Alba de sus.

Fiscushul C. P. Ioan Grigorovits dă înainte qua A.; que numitul au cununat acea păreche de oameni ferde vestiri, cere se se canonească shi protest.

I: Nu poate tăgădui shi lassă se se judece.

Deliberatum.

Se fie oprit de patrafir in doauă septemăni shi făcându-se Relatie la Scaunul Archieresc el insush pedestru se o ducă“.*)

Tot așa continuară a scrie cu litere străbune și urmașii lui Țopa in protopopie: George Fejér și Nicolau Maniu, asemenea înainte de circularul episcopului Leményi.

Curentul împotriva slovelor se potentează mai apoi din ce în ce prin școala Blajului și episcopul Leményi face primul pas în ceea-ce privesce tipărirea de cărți bisericesci cu litere latine.

Nic. Togan.

Iată circularul:

Ab Episcopo Fogarasiensi.

Dilecto Filio Nicolao Mán, Parocho et V. Archi-Diacono GCatholico Cibiniensi, paterne consignandum

In offis.

Cibinii.

1126.

Fiiule!

Inaltiatul C. Guberniu prin gratosul seu Decretu Nru 12297 a. c. in 14 a lunii curgatore esit ne poruncesce, qua la Scoale se nu se primeasca fore atestatu de oluirea varsatului. Dreptu aqueia veti vesti poporului, qua quarii de aci înainte shi voru duce la Scoale pruncii, mai înainte se se grigeasca ash castiga atestatu chirurgicescu, cumqua sunt oluiti shi sau prinsu varsatulu, altmintrilea nu se vor primi.

Aquelasu I. ne face cunoscutu, precumu in anul viitoriu dioa nascerii I. Imperatu in 9 Februarie se va serbi, in quare di fiescequare Preotu pentru fericita Domnire shi indelungata viatia a Inaltiatului shi bunului nostru Imperatu se cade se aduca sertfa, invatindu shi poporul despre datoriile, que le avemu cotra Induratul nostru Monarchu.

Mai incolo intru urmarea Inaltei oronduieli din 21 Augustu Nru de Curte 5903 a. c. Inaltiatul C. Guberniu ne demanda, qua de aci inainte Preotii, quarii sciu scrie cu literele stramosiesci, toate protocoalele shi oficiosele corespondentii se le duca cu literele quele vechi romanesci, iara spre aquestu scoposu noe ni se demanda, qua se nu hirotonimu Preoti, quarii nu sciu cu litere batar scrie, quarele spre indreptarea atotu a Preotilor, quotu shi aquelora que vor nedui la Preotie, vi se face cunoscutu. Shi iarasi.

*) Pentru sunetul & C. Țopa folosesc un semn, ce seamănă mult cu un & cirilic, dar care nu-l putem reproduce în tipar.

Prin Gratosul Decretu din 7 Octombrie a. c. Nrul 10542 ni se poruncesce, qua pentru locuitorii din Száraz-Ajta prinu focu la 38999 de floreni 22 cruciferi pagubiti, dela 1-a Dechembrie in 6 luni se se culeaga mila, quare porunci spre a se pasi shi vesti incredintindule, remanemu Blasu 19 Noembrie 1833.

Alu Iubirii Tale

De bine voitriu:

Vladeica Ioan m. p.

DIN SINUL ASOCIAȚIUNII.

Loteria Casei Naționale. În urma pertractărilor ce au urmat în anul trecut, dela Iulie până la Decembre, între Ministerul de finanțe și Comitetul Asociațiunii, și cari aveau de substrat anumite detaiuri ale planului loteriei Casei Naționale, emisiunea losurilor nu s'a putut face decât numai la finea anului trecut, și astfel biroul loteriei a dispus numai de un timp relativ foarte scurt pentru desfacerea numerului imens de 100.000 bilete de loterie. Astfel s'a întâmplat, că pe lângă tot zelul ce l-au desvoltat anumite cercuri ale membrilor și amicilor Asociațiunii (căci nu toate au arătat aceeași bunăvointă) pentru asigurarea succesului acestei întreprinderi, — la începutul lunei Maiu a. c. nu se vându-se încă un numer atât de mare de bilete, care ar fi asigurat un profit mai însemnat pentru scopurile Casei Naționale.

Între asemenea împrejurări Comitetul central în ședința sa din 10 Maiu a. c. s'a vădut îndemnat a lua dispozițiuni ca Ministrul de finanțe să fie recercat a concede amânarea tragerii la sorți pe ziua de 20 Octobre (nou) a. c. Urmând această concesiune prin ordinațiunea ministerială Nr. 40757 din 21 Maiu a. c., comitetul central în ședința sa din 30 a acestei luni a și decis amânarea pe terminul indicat.

Astfel biroul loteriei va mai dispune de timp de câte-va luni pentru a-și continua lucrarea, și dacă aceasta va întimpina sprijinul și acelor cercuri, cari până astăzi au remas mai nepăsătoare față cu frumoasa și importanta instituțiune proiectată de Asociațiune, — putem conta cu toată siguranța la un rezultat, care cu un mare pas ne va aduce mai aproape de ținta urmărită.

Însciuințând deci cetitorii revistei noastre despre dispozițiunile mai sus amintite, ne folosim de ocasiune spre a le cere din nou întreg concursul pentru lucrarea întreprinsă în scopul realizării în timp cât mai apropiat a Museului nostru național, prin care Românii din patrie își vor îndeplini o veche și sfântă datorință față cu trecutul lor național și vor ridica cel mai falnic monument al redeșteptării lor culturale.

În deosebi rugăm acele cercuri, cari au afaceri bănesci cu marele public, și astfel dispun ținlic de bune ocațiuni pentru desfacerea biletelor de loterie, să urmeze exemplul dat de acele institute românesci, cari și pân' acum s'au distins prin un deosebit zel întru sprijinirea lucrării noastre, și au distribuit biletele loteriei în număr foarte mare.

Din parte-ne nu vom întârzia a informa atât adunarea generală cât și publicul nostru cetitor despre zeloasa și desinteresata lucrare a acestor sprijinitori ai Asociațiunii.

În fine mai amintim, că bilete de loterie se pot căpăta la Biroul Asociațiunii cu prețul de câte o coroană. Expedițiunea la comande, cari trec peste 10 bilete, se face franco, la comande mai mici este a se trimite și porto poștal de 10 fil. (la trimitere recomandată 35 fileri). Pentru România s'a instituit un deposit general la D. C. Steriu et C-ie în Bucuresci (str. Lipsani 19), unde se vënd losurile cu prețul de câte un leu.

*

Adunarea generală din 1900. Asociațiunea noastră cu ocasiunea ultimei adunări generale a primit dela Desp. Caransebeș invitarea de a ține proxima adunare generală pe teritorul acestuia, la Băile Herculane. Comitetul central, pe basa însărcinării primite la Deva, a decis acum în ședința sa din 30 Maiu, a primi această invitare, și a fixat terminul adunării generale pe ziua de 9 și 10 Septembre a. c. Pentru stabilirea unui termin cu câte-va zile mai târziu decât cel obicinuit, a fost decizătoare împrejurarea, că la Sf. Maria (28 Aug.) în cele mai multe comune din Bănat se serbează „Ruga“ și din cauza aceasta o mare parte a publicului nu bucuros pleacă de acasă.

De astădată membrii Asociațiunii se vor puté deci întruni în una dintre cele mai frumoase localități ale ținuturilor locuite de Români, și comitetul central s'a îngrijit, ca participarea la această adunare generală să fie după posibilitate înlesnită tuturor cercurilor publicului nostru. Anume a obținut dela Direcțiunea stabilimentului balnear o reducere de 50% la

prețul camerelor și în trei restaurațiuni o reducere de 25% după consumațiuni. Mai departe a decis a cere dela locurile competente și o reducere a prețului la biletele de călătorie pe căile ferate de stat. Despre toate aceste, precum și despre festivitățile ce se vor aranja cu ocasiunea adunării generale (între cari un loc de frunte va ocupa o excursiune pe Dunărea de jos la Porțile de fier și în mult admiratele strimtori ale Cazanului), membrii Asociațiunii vor fi înscințați la timp mai în detaliu.

La tot casul condițiunile, între cari se va întruni adunarea generală din estan, promit o splendidă sərbătoare culturală, care va da un puternic avânt noului despărțământ din Severin și va pute contribui mult la popularizarea Asociațiunii noastre în cercurile cele mai largi.

*

Membrii Asociațiunii,

la finea lunii Martie 1900.

Despărțământul	Fun- datori	Pe viață	Ordi- nari	Suma	În 1898	Plus	Minus
1. Brașov	1 +	6 +	78 =	85	83 +	2	
2. Bran	0 +	3 +	27 =	30	39		— 9
3. Făgăraș	2 +	5 +	30 =	37	42		— 5
4. Sibiiu	8 +	18 +	45 =	71	66 +	5	
5. Seliște	1 +	10 +	45 =	56	47 +	9	
6. Sebeșul săsesc	3 +	4 +	33 =	40	35 +	5	
7. Hațeg	0 +	3 +	18 =	21	17 +	4	
8. Deva	1 +	5 +	35 =	41	46		— 5
9. Orăștie	6 +	5 +	15 =	26	22 +	4	
10. Brad	1 +	2 +	24 =	27	30		— 3
11. Blaj	4 +	4 +	48 =	56	56		
12. Alba-Iulia	1 +	4 +	11 =	16	18		— 2
13. Abrud	4 +	25 +	37 =	66	64 +	2	
14. Cluj	2 +	4 +	16 =	22	30		— 8
15. Șimleu	4 +	5 +	26 =	35	36		— 1
16. Năsăud	11 +	22 +	24 =	57	68		— 11
17. Bistrița	6 +	7 +	6 =	19	18 +	1	
18. Turda	0 +	1 +	16 =	17	15 +	2	
19. Oșorhei	1 +	1 +	15 =	17	16 +	1	
20. Ludoș	1 +	0 +	11 =	12	7 +	5	
21. Reghin	2 +	4 +	16 =	22	25		— 3
22. Cohalm	0 +	1 +	7 =	8	12		— 4
23. Agnita	0 +	0 +	0 =	0	0		
24. Mediaș	0 +	0 +	8 =	8	10		— 2
25. Sighișoara	0 +	0 +	7 =	7	4 +	3	
26. Dicio-Sân-Mărtin	1 +	0 +	16 =	17	12 +	5	
27. Treiscaune	0 +	0 +	3 =	3	4		— 1

9*

Despărțământul	Fun- datori	Pe viață	Ordi- nari	Suma	În 1898	Plus	Minus
28. Lugoj	6 +	4 +	31 =	41	46		— 5
29. Caransebeș	1 +	0 +	35 =	36	9 +	27	
30. Timișoara	2 +	7 +	52 =	61	60 +	1	
31. Sătmar	0 +	2 +	42 =	44	31 +	13	
32. Beiuș	4 +	1 +	58 =	63	96		— 35
33. Bocșa	0 +	0 +	58 =	58	56 +	2	
34. Sân-Miclăușul mare	0 +	0 +	12 =	12	18		— 6
35. Oravița	4 +	15 +	58 =	77	86		— 9
36. Mociu	1 +	3 +	17 =	21	5 +	16	
37. Deeș	0 +	1 +	1 =	2	2		
38. Gherla	0 +	1 +	4 =	5	3 +	2	
39. Ciachi-Gârbău	0 +	1 +	1 =	2	2		
40. Betlean	0 +	0 +	2 =	2	2		
41. Elisabetopole	0 +	1 +	1 =	2	2		
42. Hida-Huedin	1 +	0 +	17 =	18			
43. Panciova	1 +	3 +	28 =	32			
44. Oradea-mare	1 +	1 +	34 =	36			
45. Afară de despărțăminte	7 +	18 +	20 =	45	58		— 13
Suma	88 +	197 +	1088 =	1373	1298		

Din tabela prezentă se vede, că numărul membrilor Asociațiunii dela 31 Martie 1899 până la 31 Martie 1900 a crescut peste tot cu 75.

În 19 despărțăminte numărul membrilor a crescut cu 109, în 16 desp. a scăzut cu 121. Astfel numărul membrilor s'ar fi redus. Și totuși occură un plus, care față de anul trecut rezultă din înființarea nouelor despărțăminte: Caransebeș, Hida-Huedin, Panciova și Oradea mare, cum și din desp. Mociu de nou reorganizat.

Diferența cea mare în minus la desp. Beiuș rezultă cu deosebire din înființarea desp. Orade, la care a fost trecut un mare număr al membrilor, ce în anul trecut au aparținut la Beiuș.

*

Din despărțăminte.

Despărțământul Seliște. Comitetul cercual a stăruit cu deosebire asupra înființării agenturilor comunale și în legătură cu aceste asupra creării bibliotecelor populare. Dar rezultatele în această privință sînt puțin îndestulitoare, pentrucă e mic numărul acelor bărbați cari se interesează în mod mai intensiv de mijloacele, ce pot promova aceste două instituțiuni folositoare.

Comitetul cerc. a ținut 3 ședințe în 27/III, 5/VI și 28/IX. În ședința primă, între altele, dl Ioachim Muntean, preot în Gurariului, notifică înființarea agenturii în comuna sa, ceea-ce se întîmînă cu manifestări de plăcere deosebită, fiind acesta primul început în direcția amintită. În această ședință s'a decis ținerea adunării cercuale în Poiana. În șe-

dința din 5/VI s'a decis ziua ținerii adunării cerc., s'a fixat programul aceleia și s'au votat 3 premii à 20, 12 și 8 cor. pentru femeile din despărțământ cari se disting în cultivarea grădinilor.

Adunarea cercuală s'a ținut în 16 Iulie. Poporațiunea din Poiana a arătat cu această ocaziune un interes deosebit pentru Asociațiune, participând în număr considerabil la ședință. Punctele mai însemnate din programul acestei ședințe sânt disertațiunile cetite și ascultate cu vedit interes de publicul present. Dl Ioachim Muntean arată în tema sa înfluența binefăcătoare a Asociațiunii asupra poporului nostru, laudă multe din însușirile bune ale Poenarilor. A doua temă, lucrată de dl director școl. I. Georgescu, are de obiect „Invidia la Români și urmările ei stricăcioase“. În lucrarea sa dl G. scoate în relief multele daune, ce îndură poporul nostru din cauza acestui defect și arată apoi mijloacele prin cari el s'ar pute contrabalansa.

Dela membrii ordinari au încurs Cor. 300 și dela cei ajutători 113, la olaltă 413. Delegați pentru adunarea generală a Asociațiunii au fost domnii notari: N. Hențu din Seliște și Valeriu Milea din Tilișca. Atât rezultatul material, cât și mai cu seamă cel moral au fost satisfăcătoare.

În ședința din 28/IX comitetul cercual a distribuit cele 3 premii destinate pentru femeile cari s'au distins în cultivarea grădinilor, și anume: premiul I. de 20 Cor. dnei preotese Maria Micu din Mag, al doilea de 12 Cor. dnei Maria Iosif învățătoareasă în Aciliu, al treilea de 8 Cor. Elisavetei Floaș din Apoldul mic. Totodată s'a luat conclus, ca în viitor concursul pentru atari premii să se escrie mai de timpuriu, și să i-se deie publicitate mai extinsă. Tot în această ședință s'a votat suma de 30 Cor. pentru biblioteca din Poiana. Dl paroch Ioachim Muntean cetesce apoi tema: „Cum s'ar pute organiza bibiotece populare în comunele noastre, ca la folosul ce resulta din cetit să participe și analfabeții?“ În privința aceasta comitetul cercual are să vină cu propuneri concrete în proxima ședință. În fine se cetesc procesele verbale luate cu ocaziunea înființării agenturilor în comunele Orlat și Tilișca, ceea-ce se ia cu plăcere la cunoștință. Pe viitor se vor înființa agenturi baremi în comunele mai mari din desp. și se vor iniția prelegeri publice populare cu deosebire din ramii economice și din igienă.

Despărțământul Sebeș, Comitetul cercual a ținut în decursul anului 1899: 4 ședințe, în cari a rezolvat afacerile curente.

Adunarea despărțământului s'a ținut la 6 August în comuna Pianul de sus și rezultatul atât moral cât și material a fost mulțămitor. În această adunare s'a decis înființarea primei biblioteci populare în Pianul de sus, și s'a votat spre acest scop suma de 40 Cor. Secretarul despărțământului dl George Tătar, învăț. în Sebeș, a cetit o disertațiune despre educațiune, care fiind compusă amăsurat priceperii poporului, a făcut bună impresiune și a fost ascultată cu plăcere.

După terminarea adunării cerc. s'a înființat în Pian o agentură a Asociațiunii, care imediat s'a și constituit.

În 1899 Asociațiunea a avut în acest desp. 31 membri, dintre cari 3 fondatori, 4 pe viață, și 24 ordinari. Taxe s'au încassat 240 cor. Delegați la adunarea generală a Asociațiunii au fost directorul despărțământului dl Sergiu Medean și cassarul Ioan Oncescu, cari au și participat la numita adunare în Deva. Dl director mai constată că din cauza celor 2 ani slabi din urmă nu s'a putut desvolta o activitate destul de rodnică, cu deosebire în privința înființării agenturilor.

Despărțământul Făgăraș. Directorul, dl vicar Basiliu Rațiu, strămutându-se de pe teritorul despărțământului afacerile au stat aproape locului în decurs de un an. Adunarea cercuală, care de regulă se ține vara înaintea adunării generale a Asociațiunii, s'a ținut numai în 8 Ianuarie st. n. 1900 în comuna Beclean. Dl protopop Iuliu Dan, vice-dir. desp., bolnav fiind, adunarea a fost presidată de dl Dr. Ioan Turcu, iar ca notar a funcționat dl Dr. Ioan Șenchea. Dl Turcu a deschis adunarea prin o frumoasă și instructivă cuvântare, dl notar a cetit raportul comitetului cercual, iar cassarul, dl Ioan Dejenariu, a cetit raportul despre starea cassei, cari au fost primite, dându-se absolutoriu comitetului și cassarului. În anul expirat (1898) s'au încassat peste tot 430 cor. S'au spesat 20 cor. și s'au trimis cassei centrale 308 cor. iar restul de 82 cor., în sensul statutelor, a fost reținut pe seama despărțământului.

În această adunare s'a exprimat mulțămită protocolară fostului dir. al despărț. dlui Basiliu Rațiu, odinioară vicar al Făgărașului. Director al desp. a fost ales dl *Iacob Macaveiu* actualul vicar gr. cat.

Despărțământul „Hida-Huedin“ s'a înființat în adunarea cercuală constituantă, ce s'a ținut în 9 Iulie 1899 în opidul B. Huedin. Comitetul cercual s'a constituit în ședința sa din 14 Octobree 1899; iar în ședința din 23 Decembre a anului respectiv comitetul s'a ocupat — între altele — și cu modalitățile înființării unei biblioteci populare centrale în B.-Huedin. Despărțământul are 1 membru fondator, 17 ordinari și 6 ajutători.

Despărțământul „Năsăud“. Comitetul despărțământului a ținut în decursul anului 1899 două ședințe, în cari s'au rezolvat afaceri curente și s'a hotărît luarea de măsuri pentru înmulțirea membrilor și potențarea activității despărțământului. Adunarea cercuală s'a ținut la 6 August în Năsăud. La adunare a participat un mare număr de inteligenți și popor. Membrul ordinar Vasile Petri a cetit disertațiunea: „*Care este scopul întrunirii noastre?*“ Între poporeni adunați s'au împărțit gratuit cărți populare instructive, în preț de 40 cor. Pe teritorul despărț. s'au înființat două agenturi comunale: una în comuna Rebrisoara și alta în comuna Salva, cari agenturi promet o activitate mulțămitoare. Din încredințarea comitetului cercual, notarul despărț. a organizat și aranjat două biblioteci populare ambulante, constătătoare fie-care din câte 82 volume — opuri alese

și potrivite pentru popor. Aceste biblioteci s'au predat celor două agen-turi înființate în Rebrîșoara și Salva. Despărțământul are 11 membri fondatori, 22 membri pe viață și 25 ordinari.

Despărțământul „Șimleu“. Sub presidiul Rev. domn vicar Alimpiu Barbolovici comitetul cercual a ținut în decursul anului 1899 șese șe-dințe și o adunare cercuală. Dintre agendele acestui desp. se amintesc în special următoarele:

1. Elaborarea literelor fundamentale pentru administrarea fondului cultural școl. al despărțământului în suma de peste 1600 cor. Elaboratul făcut de o comisiune aleasă de comitetul cercual a fost pertractat în adunarea desp. ținută în Șimleu la 3 August 1899, care a dat comitetului cerc. înviațiunea de a întregi capitalul acestui fond cultural la 2000 cor. și în literele fundamentale a face anumite modificări referitoare la ca-racterul fundațiunii și modalitățile de întrebuințare ale aceleia, iar apoi la adunarea cerc. din 1900 să fie din nou prezentate spre desbatere și eventuală aprobare;
2. La propunerea comitetului cercual adunarea desp. a votat întreg activul seu din bugetul anual în sumă de peste 120 cor. în scopul procurării de cărți pentru 2 biblioteci populare de model, ce sînt a se înființa în Șimleu și Șomcuta;
3. S'a purtat mare interes și de supraveghierea învățământului popular. În special se remarcă pe acest teren sacrificiul făcut de mult meritatul nostru bărbat George Pop de Băsesci, care cu înființarea unei școale de model în Băița a sspat peste 3000 cor. și tot D-Sa a pus la dispozițiunea despărțământului două premii, unul o vacă cu vițel și altul o scroafă cu porci, cu cari în ședința co-mitetului cercual din 31 Decembrie 1899 au fost premiați învățătorii cei mai distinși de pe teritorul desp., și anume Ioan Oltean inv. în Periceiu și Ioan Ciule inv. în Băița;
4. comitetul cercual s'a nisuit a fi în curent cu toate afacerile administrative conform dispozițiunilor din statutele și regulamentele Asociațiunii; a regulat biblioteca desp. și s'a provădut cu protocoalele necesare la manipularea cât mai corectă a agendelor;
5. despărțământul are 4 membri fondatori, 5. pe viață, 26 ordinari și 16 ajutători.

Despărțământul „Orăștiei“ și-a ținut adunarea cercuală în Vaidei la 15 Octobrie 1899 sub presidiul dlui *Vasilie Domșa*, vice-președintele co-mitetului cercual, și în prezența unui număr public-inteligență și popor. După deschiderea adunării și cetirea rapoartelor comitetului pe 1898 și 1899, s'au cetit două disertațiuni: despre economia rațională și despre stupărit, de domnii Nicolau Voina, inv. în Vaidei, și Ioan Muntean, inv. în Cugir. S'au împărțit poporului 160 broșuri de conținut instructiv-popular. Despărțământul are un activ de 260 cor. 72 fil. depus la insti-tutul „Ardeleana“. Din această sumă se vor plăti stipendii la 3 învă-țăcei de meserie. Se statorcesce un premiu de 10 cor. acelei femei din comuna unde se va ține adunarea cercuală viitoare, care va arăta cel mai bun spor în cultivarea legumilor. Director al despărțământului a fost ales dl Vasilie Domșa, protopresbiter.

Despărțământul a avut la finea anului 1899: 5 membri fondatori, 6 membri pe viață, și 14 ordinari.

*

Despărțământul Sighișoara. Comitetul cercual al acestui despărțământ a ținut 4 ședințe, în cari s'au pertractat afaceri curente, s'au luat de nou măsurile de lipsă pentru înființarea de agenturi comunale și pentru încassarea taxelor și s'au făcut dispozițiunile de lipsă pentru adunarea cercuală, care a avut loc la 6 August 1899 în comuna Saschiz. În această adunare s'a reconstituit comitetul cercual pe un nou period de 3 ani.

Despărțământul are 7 membri ordinari și 14 ajutători.

*

Avis și rugare.

Dietetica populară, mult folositoare carte scrisă pentru popor de domnul medic *Simeon Stoica*, se vinde cu prețul scăzut dela 85 cr. la 1 coroană + porto. De vîndare la *Comitetul central al Asociațiunii*, căruia autorul i-a pus la dispoziție 400 exemplare, cu menirea ca jumătate din prețul lor să se adaugă la fondul internatului de băieți, ce adunarea generală din 1897 în concludul seu Nr. 22 a decis să se înființeze aici în Sibiu.

Apelăm în deosebi la onoratele direcțiuni ale despărțămintelor Asociațiunii și le rugăm și cu această ocaziune să binevoiască a stăruii ca această carte de mare interes să ajungă în mîna inteligenței și poporului nostru; este în deosebi de dorit ca ea să nu lipsească din bibliotecile despărțămintelor și agenturilor Asociațiunii. Reamintim domnilor directori circularul comitetului central Nr. 247 dela 12 Maiu 1898 și punct III din circ. Nr. 216 din 2 Aprilie a. e., în cari am rugat onor. comitete cercuale să binevoiască a colecta abonamente, a încassa sumele corăspunđetoare (1 ex. costă 1 cor.) și a le înainta comitetului central.

Biroul Asociațiunii.

SCIINȚĂ, LITERATURĂ ȘI ARTĂ.

Bibliografie.

Buna chiverniseală. Carte pentru toți, întocmită după ideile lui Sam. Smiles*) de Teodor V. Păcățian. Sibiu 1900. Sub acest titlu a apărut la „Tipografia“, societate pe acțiuni în Sibiu, o prețioasă broșurică de 65 pag. 8° mic. O cărticică întocmită pentru toți și încă după ideile unui Englez practic — nu se îndoiesce nime, că Englezii au renumele de cei mai practici oameni

*) Sam. Smiles (pron. Smails) e scriitor englez, n. la 1816 în Haddington, Scoția; de present trăiesce în Londra; scrierile sale numeroase se disting prin o tendență eminentă practică-morală.

în lume —, cugetam în mine, *trebuie* să cuprindă idei sănătoase; apoi e vorba de *buna chiverniseală*, de care noi Românii în special, ca popor sărac, avem de sigur mare nevoie. Munca fără o bună chiverniseală a câștigului realizat prin muncă nu plătesce nimic. Particulari și popoare bogate numai prin muncă asiduă și prin buna chiverniseală a roadelor muncii s'au ridicat la poziția, în care se află; un popor sărac ca și al nostru tot numai pe aceasta cale poate da înainte, — un lucru, care n'are trebuință să fie dovedit. Ei bine, a îndemna prin vorbe și pilde potrivite la muncă și cruțare — temelia unei vieți treze, prospere, neatirnătoare și mai pe sus de toate morale —, iată tendința broșurei D-lui Păcățian.

Am cetit această cărticică și terminându-o mi-am ținut: iată o *cărticică de aur*, care ar trebui nu numai cetită în cercurile cele mai largi ale poporului nostru, ci învățată de rost, ca să nu se piardă nici când din vedere învățături atât de simple și vecinic adevărate, cum sunt cele ce se cuprind într'însa, și cari aplicate cu stăruință în practică, sunt menite să creeze bunăstarea particularului și a întregului popor. Sunt atât de rari la noi cărțile, cari să le poți pune în mâna poporului fără nici un scrupul și cu folos, cum s'a constatat aceasta mai ales la compunerea registrului de cărți pentru bibliotecile populare ale „Asociațiunii“, cât ori-ce produs literar, merit a contribui la delăturarea acestui neajuns, trebuie să-l primim cu deosebită recunoștință, și broșura D-lui Păcățian este o astfel de scriere. Câte-va spicuiuri vor justifica de sigur cele ținute mai sus. De pildă:

„Munca e viață. Ia dela om munca și l-ai condamnat la moarte. Apostolul Pavel ținut: „cine nu lucră, să nu mănânce“. Și apostolul Pavel știe de ce ținut așa, pentru-că apostolul Pavel însuși a muncit din greu, ca să nu fie nimenui spre sarcină“. (pag. 10).

„Prețuirea de sine face pe om să se înalțe, să privească în sus, să-și lumineze mintea și să-și îmbunătățească soarta și starea. Prețuirea de sine e izvorul tuturor însușirilor bune, înfrumșețătoare pentru firea omului, cum e: omenia, trezvia, curățenia și celelalte. A ține prea puțin la tine și despre tine, înseamnă a te cufunda, a da în jos spre plaiul — rușinei“. (pag. 27).

„Oamenii necruțători sunt oameni săraci; iar poporul stătător din oameni săraci e asemenea sărac. Și sărac fiind, e *atirnat*, prin urmare supus altora. Poporul sărac n'are viitor sigur, pentru-că îi lipsesc temeliiile vieții trainice, îi lipsesc *neatirnarea*“. (pag. 32).

„Se plâng popoarele, că sunt nesocotite, nebăgate în seamă, unele chiar *subjugate*, și au dreptate. Dar vina o poartă ele. Ori-ce popor este astăzi o *putere* în țeara sa și numai dela el atirnat să fie recunoscut de putere. Dacă un popor oare-care e despoiat astăzi de drepturile omenești și cetățenești, ce i s'ar cuveni, lucrul înseamnă, că poporul însuși n'a făcut încercare destul de tare pentru a-și dovedi drepturile. Iar aceasta vine de acolo, că poporul nu e destul de luminat“. (pag. 49).

„E încă mult întunecare în lume și întunecarea trebuie să-l spargă lumina, iar lumina răsare din școală și din biserică“. (pag. 50.)

„Adevăratul mijloc, adevărata cale pentru a ajunge să vedem străbătută în popor râvna de a chivernisi, este și rămâne lățirea științei, spargerea întunecării cu ajutorul școlii și al bisericii. Școala e luceafărul, biserica soarele, care arătându-se pe cer întunecarea se ascunde și cu el toate buhele, toți liliecii și tot ce în întunecare trăiește. De aceea omul, când intră într'un sat necunoscut, să se uite întâiu la biserică din sat și la școala din sat, și dacă le găsește în stare bună și mulțămitoare sufletului său, poate să știe, că și oamenii cari le-au ridicat sunt oameni buni, plini de dorul de a merge înainte pe calea binelui, a dreptății și a adevărului. . . .“

Și așa mai departe ne vorbește autorul în cârticica sa într'o limbă ușoară și în mod atrăgător, scoțând la iveală virtutea, combatând îndeletnicirile rele și ilustrându-le cu exemple convingătoare.

Această cârticică cuprinde următoarele cinci capitole: Munca și sirguinta; Obicinuinta de a chivernisi; Lipsa de îngrijire; Buna rânduială, chiverniseală, și Regulele chiverniselei.

Cine o va citi cu atențiune, se va convinge, că cârticica aceasta trebuie numărată între puținele noastre scrieri populare instructive de valoare; ea n'ar trebui să lipsească din nici o bibliotecă populară și e de dorit să i-se dea cea mai largă răspândire în popor.

Această convingere mi-am câștigat-o eu citindu-o.

Cârticica se poate procura direct dela autor (Sibiu, Hechtgasse Nr. 16), ori prin administrația „Tribunei“ și costă numai 40 fil. *Nic. Togan.*

*

«*Enciclopedia Română*». În luna Maiu a. c. a. apărut fasc. XX al acestei mari publicațiuni, ce se editează sub auspiciile Asociațiunii noastre, — fascicol cu care se încheie tomul II, cuprinzând 8402 articole cu 1 hartă, 2 adnexe și 20 ilustrațiuni în text. (Titlul Copepode — Keman).

Mulțămită abnegațiunii, cu care peste 200 scriitori și savanți români au dat redacțiunii valorosul lor concurs, această importantă și voluminoasă operă a putut face — în timp relativ destul de scurt — un mare pas înainte, și astfel după puține luni va fi pe deplin terminată.

Deși nu încapă îndoială, că această primă încercare pe terenul literaturii române enciclopedice are, și considerând că numai vol. I. și II. cuprind la 20.000 articole, inevitabil trebuie să aibă numeroase scăderi (Enciclopedia perfectă încă nu s'au vădut); critica obiectivă totuși nu va putea nega, că rezultatul obținut, între împrejurările date, este destul de mulțămitor, și că publicațiunea aceasta, mai ales în părțile sale de interes special românesc, va putea face publicului nostru cetitor cele mai bune servicii. Ea prezintă un inventar foarte bogat de cunoștințe dintre cele mai indispensabile pentru fiecare Român cult, ce pe altă cale n'au fost de fel sau numai cu greu accesibile pentru cea mai mare parte a publi-

cului cetitor. Mai ales în urma hotarelor politice ce ne despart, „Encicl. Rom.“ are o importanță deosebită și din punctul de vedere al *unității culturale a poporului român*.

Enciclopedia se poate procura la editorul W. Krafft în Sibiu. Prețul unui volum este: legat Cor. 23.20, broșurat Cor. 20— (pentru România Lei 25— resp. 28.50). Depositul general pentru România se află la librăria E. Storck, București, Cal. Victoriei.

*

Țiganiada sau Alexandria ai țigănească. O prea frumoasă povestire în 12 părți sau cântări și în vr'o 5000 de stichuri, scrisă acum 100 de ani de prea iscusitul *Ioan Budai Deleanu*, iar acum din nou scoasă și pe înțeles întocmită de V. O. Editura librăriei Ciurcu. Brașov, 1900. 216 pag. 8° Prețul 45 cr. sau 90 bani.

*

Documente privitoare la istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki. Publicate sub auspiciile Ministeriului Cultelor și Instrucțiunii publice și ale Academiei Române. Vol. XI. 1517—1612. cuprinzând documente adunate, adnotate și publicate de *Neculai Iorga*. București, 1900. CLIV+883+XLIV pag. Documentele sunt precedate de o prefață de D. Iorga, în care dă o privire asupra vieții și domniilor lui Petru Schiopul; în frunte are o ilustrație reprezentând pe Petru Schiopul și familia sa (1584) după o frescă la Galata.

*

Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XV-e siècle, publiés par *N. Jorga*, professeur a l'université de Bucarest. Seconde série. Paris. Ernest Leroux, éditeur. 1899. IX+597 pag. 8° mare.

*

Taina norocului. Calea spre fericire. Povestea satului Nemerniceni de Tache Brânduș. Tipărire separată din „Deșteptarea“. Cernăuț, 1899. Societatea tipografică bucovineană. Editura „Deșteptării“. 198 pagini 8°. Prețul 1 coroană. Broșura poartă motto: „În unire e putere, iar în muncă e avere“. Cartea aceasta, care am dori să fie citită în cercurile cele mai largi ale poporului nostru, e o adevărată comoară de învățături practice prea folositoare. Autorul în forma unei interesante povestiri ne arată, cum locuitorii unui sat, ajunși până la marginea prăpastiei, demoralizați prin alcoolism, storși și ajunși la sapă de lemn, prin sfaturile cele înțelepte ale preotului lor s'au recules și pe încetul au făcut din satul lor un sat înfloritor și în privința materială și în cea culturală. O recomandăm drept una din cele mai potrivite publicațiuni pentru bibliotecile noastre populare.

*

Fahresbericht des Vereins für siebenbürgische Landeskunde für das Vereinsjahr 1898/99, das ist vom ersten August 1898 bis letzten Dezember 1899. Redigiert vom Vereins-Secretär. Hermannstadt, Buchdruckerei W. Krafft 1900. 54 pag. 8°. Acest raport cuprinde: I. Directoratul și membrii

reuniunii. II. Consemnarea reuniunilor și institutelor, cu cari reuniunea stă în relațiune de schimb. III. Extrase din procesele verbale ale ședințelor adunării gen. și comitetului. IV. Starea cassei. Extragem următoarele date: Reuniunea a numărat în anul 1898/9 membri onor. și coresp. 34; membri fund. 56; membri ord. 642, între cari 149 din Sibiiu, 111 din Brașov și restul din alte centre săsesci. Reuniunea stă în relațiune de schimb cu o mulțime de societăți și reuniuni științifice, literare și culturale din țeară și străinătate.

*

Raportul anual al societății academice române «Junimea» în Cernăuți. Al XXI an administrativ dela 27 Novembre 1898 până la 27 Novembre 1899. Cernăuți, 1900. Proprietatea societății. Societatea tipografică bucovineană în Cernăuți. 20 pag. 8°. Extragem din acest raport următoarele date: Societatea numără 35 membri onorari, 13 membri fondatori, 26 membri sprijinitori; 8 membri binefăcători; 96 membri emeritați și 54 membri ordinari. Biblioteca numără 2573 opuri în 3411 vol. și broșuri; în cabinetul de lectură au stat la dispoziția membrilor 32 foi. Avera societății se urcă la cifra de fl. 3654.10. Localitățile societății: strada Francisc 5.

*

Biblioteca «Reuniunii române de agricultură din comitatul Sibiului». A apărut în a doua ediție *Nr. 4*: Învățătorul Munteanu împărtășesece economilor cele mai de lipsă cunoștințe despre *legea veterinară* (Iecuirea vitelor) și *boalele lipicioase* (contagioase), stând cu ei la sfat în serile lungi de iarnă, de *Tormay Béla*. Traducerea în limba română îngrijită prin comitetul central al „Reuniunii române de agricultură din comitatul Sibiului”. Sibiiu. „Tipografia”, societate pe acții, 1900, 150 pag. 8°. Prețul 80 bani (fileri), cu porto postal 90 bani.

Nr. 9. Povețe pentru stîrpirea gândacilor de Maiu. Instrucțiunea stațiunii r. u. de stat entomologice. Sibiiu, 1900. „Tipografia”, societate pe acțiuni, 8 pagini. Prețul 10 bani exemplarul.

Atragem atențiunea economilor noștri asupra acestor prea folositoare publicațiuni ale harniceii noastre reuniuni de agricultură.

*

Biblioteca teatrală a «Aurorei». Nr. 5. *Discreție fără voiă.* Comedie într'un act, de Augustin Kotzebue. Traducere din limba germană de *Corneliu Darabant*. Gherla, 1899 44 pag. 8° mic. Nr. 6. *Crescătorul.* Comedie într'un act de Augustin Kotzebue. Localisată de *Corneliu Darabant*. 45 pag. 8° mic. Prețul 20 fil. Nr. 7. *Otrava femeiască.* Comedie într'un act, de N. Țințariu. 19 pag. Prețul 20 fil. Nr. 8. *Distrașii.* Comedie într'un act, de A. Kotzebue localisată de *Corn. Darabant* 32 pag. Gherla, 1899—900. Editura și tiparul tipografiei „Aurora” A. Todoran.

*

Din literatura populară. Nr. 8. *Spiridon și Nicolae.* Basm de *Domieșiu Dogariu*, inv. dirig. la școala elem. capitală din Satulung. 31 pag. 8° mic.

Prețul 12 fil. Nr. 9. *Fiiul-Oii*. Basm de *Domețiu Dogariu*. 35 pag. 8° Prețul 12 fil. Nr. 10. Povestiri și anecdote populare, de D. Dogariu. 56 pag. Prețul 20 fil. Gherla edit. și tip. tipografiei „Aurora“ A. Todoran.

*

Statutele societății tinerimei române «Patria» în München. București. Tipografia „Voința Națională“, 1900, 8 pag. 8°. Statutele poartă deviza de Alexandri: „Hai să dăm mână cu mână cei cu inima română!“

*

Istorie biblice. II. Carte de religie pentru școlile populare, de Dr. *Petru Barbu*. Aprobată de Ven. Consistorii gr. or. române din Arad, Caransebeș și Oradea-Mare. Ediția III. Caransebeș, 1900. Ediția și tiparul Tipografiei și Librăriei diecesane, 64 pag. 8° Prețul 30 fil.

*

Infocata și nenorocita dragoste a lui Filarot și Antusei. O povestire foarte frumoasă în versuri, păstrată din bătrâni. Proprietatea editorului. Librăria Ciurcu, Brașov. 1900. 31 pag. 8° Prețul 12 cr.

*

Cântecul lui Adam, când l-au scos din rai, și alte versuri frumoase, păstrate din bătrâni și acum pentru întâiași-dată date în tipar. Proprietatea editorului. Librăria Ciurcu, Brașov. 1900. 48 pag. Prețul 12 cr.

*

VI. Catalog de semințe, recoltate la Grădina Botanică a Universității din București în anul 1899. Director Prof. *M. Vlădescu*. București. Imprimeria Statului. 1900. 57 pag. 8°.

*

Discursul Domnului Anton Carp, rostit în ședința Senatului dela 1 Decembrie 1899, cu ocazia discuției adresei. București. Tipog. „Voința Națională“. 1900. 56 pag. 8°.

*

Geografia pentru școlile populare, întocmită pe baza planului ministerial de învățământ. Partea primă pentru clasele III. și IV., de *Vasilie Goldiș*, profesor gimn. Acest manual sub datul 26 Martie 1900 Nr. pres. 1070 a obținut aprobarea On. Ministeriu reg. ung. de culte și instrucțiune publică. — Tocmai acum a apărut și partea a doua din acest manual. Ambele părți se pot procura dela librăria edit. Ciurcu din Brașov, precum și dela toate librăriile din țeară.

Din literatura străină.

Magyars et roumains devant l'histoire. Sub acest titlu a preluat pentru publicul francez *A. de Bertha* studiile lui Dr. Jancsó Benedek asupra istoriei aspirațiunilor naționale române și asupra stării lor actuale. Asupra acestei prelucrări scrie o scurtă recenziune D. *Kropf Lajos* în fasc. 5. al periodicului „Századok“ din an. curent. Îl cunoaștem deja pe D. Kropf. Ei bine, D. Kropf nu e prea mulțămît cu modul, cum *A. de Bertha* și-a ticluit prelucrarea sa, în care redă foarte pe scurt aceea

ce a scris Jancsó pe 1600 pag. La traducerea operelor științifice în alte limbi, sau mai bine zis la prelucrarea aceloră, dice D. Kropf, în ziua de azi pretutindeni se urmează aceea procedură vrednică de imitat, că adecă înainte de toate se îndreaptă originalul, va să zică se prelucră folosind rezultatele cercetărilor celor mai nouă, pentru-ca lucrarea să devină modernă. La Bertha, așa se vede, că nu s'a urmat aceasta procedură; el n'a folosit acele date importante, ce le amintesc Carol Robert în cartea de danie făcută pe seama lui Stefan fiul lui Radoslau, când pentru vitejia dovedită în campania contra voevodului valach Basarab îl întărește pe acela în toate posesiunile lui și îi dăruiesce și alte posesiuni. Aceasta carte a apărut în diplomatariul familiei Blagay, dela apariția operei lui Jancsó încoace. — Era bine lângă aceea, dacă s'ar fi utilizat s. e. și rezultatele acelu frumos studiu, ce a apărut în „Turul“*) la timpul seu asupra lui Thocomir și consângenilor lui, să vadă Francezii și Românii, că și noi înaintăm, esclamă D. Kropf. Mai găsește D. Kropf și alte cusururi în prelucrarea lui de Bertha, așa s. e.: în ceea-ce privește relațiunea lui Kekaumenos suntem îndrumați încă tot la ediția din 1881, cu toate că însuși Wassiliewsky și Jernstedt au publicat o ediție nouă la 1896; apoi citează micul manual valach al lui Xenopol, în loc de a cita opera în 2 vol. scrisă în franzuzesce de același autor.

Alexandru de Bertha, observă D. Kropf mai departe, a întrelăsat o bună ocasiune, de a introduce adecă lumea savantă franceză în tainele meșteșugurilor drăcesci, practicate în culina de strigoi a fabricanților de istorie română (bre, bre!), cu toate că dacă ar fi arătat s. e. cum a făcut Xenopol din *archiepiscopus Colocensis*, *archiepiscopul din Cluj*, și ce puțină valoare științifică au vestitele hrisoave dela Câmpulung, ar fi dat poveștilor frumoase despre Radu Negru cu mult mai simțitoare lovitură de grație, decât înșirând, ce părere personală are în aceasta chestie istoriograful valach cutare și cutare, ca Hurmuzaki, Hașdeu, Tocilescu, etc. Îl jignesc pe D. Kropf mai departe împrejurarea, că de Bertha a omis cu totul din cartea sa acel capitol din opera lui Jancsó, în care se găsește descrisă starea morală a românimei în veacurile dinainte de catastrofa dela Mohács, care capitol, fie zis în treacăt, cuprinde mai mult, decât este permis să deduci din titlu, căci s. e. reproduce declarația directorului seminarului valach din Lipsca, Weigand, asupra moravurilor de azi ale Românilor din Balcani, caracterisarea Moldovenilor dată de archidiaconul Paul de Alep din timpul lui George Rákóczy II, de Bandinus (fără dată), de Bongars din 1585, George Reichersdorfer din 1550, Gromo Giovanandrea și Verancsics, asemenea din a doua jumătate a secl. XVI ș. a. E pagubă, că s'a omis acel capitol, căci ar fi servit cu frumoase ilustrații la judecarea celor-ce au să le creadă Francezii cu privire la acea cultură mai înaltă, de care atâtea au cetit în

*) Organul societății heraldice maghiare.

lucrările lui Xenopol și ale colaboratorilor daco-români dela „Revue Historique“. Cu cât înaintezi în citirea cărții lui Alexandru de Bertha — încheiă D. Kropf — cu atât reproduce el mai puțin din textul original și cu atât mai rară devine citarea izvoarelor; de altă parte cu atât devin mai dese erorile tipografice urite (într'un loc a făcut din *Iancu, Jancsó*).

La aceste observări ale D-lui Kropf redacția periodicului „Századok“ face din parte-și următoarele reflexii:

Este adevărat, că în părțile singurateice ale lucrării lui Alexandru de Bertha lipsesce cuvenita proporție, întru cât tractează foarte pe scurt și se poate dice defectuos mișcările mai nouă, cari în urma actualității chestiunii române interesează mai mult opiniunea publică franceză. Causa acestui neajuns este fără îndoială împrejurarea, că volumul ultim din lucrarea lui Jancsó se întinde numai până către începutul anilor cincideci și astfel n'a putut servi autorului mai departe drept calauz în descrierea evenimentelor mai nouă. Dar pe lângă toate acestea, cartea lui Alexandru de Bertha, ca o lucrare serioasă și urmărind o direcție imparțială Maghiarilor în străinătate numai bune servicii le poate aduce și merită recunoștință cu deosebire tocmai acum, când o altă carte franceză, dată în vileag în interesul dorințelor politice ale Românilor de scriitorul român Ghica sub titlul „*L'autonomie de la Transylvanie*“, își dă silință a seduce opiniunea publică franceză, prezentând fals poziția Ardealului ca stat maghiar odinoară de sine stătător drept basă istorică îndreptățită a acelei nisuințe imposibile, care vrea să facă din Ardeal provincie autonomă națională română. (nt.)

*

La chestiunea bunăstării poporului. În Nr. 6 din a. c. al revistei „*Landwirtschaftliche Blätter*“, organul reuniunii agricole săsesci din Transilvania, s'a publicat un articol, din care multe am puté învăța și noi; de aceea îl dăm într'un scurt resumat. Ca motto are următorul citat din *I. G. Fichte*: „Poporul, care posedă până în straturile cele mai de jos cultura cea mai profundă și mai multilaterală, are să devină odată cel mai puternic și mai fericit dintre popoarele timpului seu, de neînvin pentru vecinii sei, invidiat de contemporani și model de imitat pentru ei“. Articolul dovedesce, că poporul săsesc trebuie să aibă deapănarea înaintea ochilor, ca scop al existenței sale, cultivarea și formarea proprietăților sale de rasă. Arată mai departe, că spre ajungerea acestui scop se cer bani; dar mijloacele lor materiale scad, în timp ce se ivesc fel și fel de pretensiuni culturale. Arată starea industriei lor din orașe în mijlocul luptelor economice cu capitalismul, arată sărăcirea treptată la sate în urma urcării dărilor directe și indirecte de stat și comunale, cum și în urma phylloxerei, ce se răspândește și devastează neîntrerupt. Spune mai departe, că în 1890 toate dotațiunile pentru școlale

poporale făceau fl. 281,348.70, iar cele pentru școalele medii fl. 167,651.19, la olaltă fl. 448,999.89.

La 31 Decembre 1890 erau 201,174 Sași. Distribuită suma de mai sus după suflete, s'ar fi venit de fiecare bărbat sau femeie, bătrân sau tineră câte fl. 2.23 spre scopuri școlastice sau de cultură. De fapt însă circa fl. 100,000 se acoper din averea bisericelor, a universității săsesci, și din cassa celor 7 județe. Continuă apoi a dovedi necesitatea respândirii adevăratei culturi în massa poporului, și că astfel nu poate fi vorba de o reducere, ci de creșterea cheltuelilor în scopuri culturale.

Se întreabă deci, că de unde sunt a se lua banii necesari, și spune că pe baza datelor oficioase în 1898 s'au consumat *beuturi spirtoase* în litre :

	vin	bere	rachiu, etc.	rum, licor.
Sibiiu	290,000	1.358,869	209,830	— . —
Brașov	660,171	1.318,066	101,958	18,618
Mediaș	122,700	114,200	62,400	5,000
Sebeș	85,000	60,000	90,000	3,600
Reghin	161,364	278,464	312,096	31,410
Orăștie	167,386	114,843	95,156	5,167

Litra de vin calculată cu 80 fil., berea cu 60, rachiul cu 50—160 fil., rumul, licorul, etc. cu 140 fil., ne-ar da suma de 4.138,573 coroane. Această sumă distribuită pe cei 94,740 locuitori ai numitelor orașe (împreună și ostașii), s'ar veni de fiecare cap câte 43 cor. 60 fil. sau 21 fl. 80 cr. Această sumă de altfel nu e nici la o întemplantare neobicinuită, pentrucă conform calculelor făcute în timpul din urmă, pe fiecare locuitor din Austro-Ungaria se vin în acest scop câte 20 fl. 54 cr.

Dar autorul din chestiune ia numai 15 fl. în calcul mediu de fiecare Sas și scoate la poporațiunea de 210,745 în total fl. 3.161,175 sau Cor. 6.322,350, adică de nouă ori mai mulți bani cheltuiți în fiecare an pe beuturi spirtoase, decât pentru școale: salarii, mijloace de învățământ, edificii, etc.

În urma acestora scriitorul din vorbă crede a fi dovedit, că de unde se poate și trebuie să se iee spre scopuri culturale, cum și că numai cu a zecea parte din suma dată pe spirtoase s'ar pute îmbunătăți în mod radical salarele învățătorilor și profesorilor, etc. și s'ar asigura existența școalelor și viitorul națiunii lor. Constată în fine că se impune reținerea dela beuturi spirtoase.

Starea noastră culturală și materială e sigur mai înapoiată de cât a Sașilor. Dar în ce privesce beuturile ținem și noi pas cu ei. Dacă e vorba de o îndreptare spre bine, ea numai cu chipul acesta se poate face, și numai astfel ne-am pute mântui și noi școalele, greu amenințate.

ad 307—1900.

Proces verbal

din 7 Iunie 1900. Ședința ordinară a comitetului central al Asociațiunii.

Președinte: Dr. Ilarion Pușcariu. — Notar: Dr. Ilie Beu. — Membrii prezenți: Zacharia Boiu, Partenie Cosma, Dr. Ilie Dăianu, Dr. Corn. Diaconovich, Nicolau Ivan, G. de Maxim, I. Papiu, I. Popovici, Dr. Eus. Roșca, I. V. Rusu, Iosif St. Șuluțu și N. Togan.

106. Cu verificarea procesului verbal al ședinței de ași

Se încredințează domnii: Zacharia Boiu, Parteniu Cosma și Ioan V. Rusu.

107. (343—1900). Secretarul I raportează, că *concursul literar* pentru scrieri pe sama „Bibliotecii populare a Asociațiunii“, publicat la 2 Noiembrie 1899 sub Nr. 940, a expirat la 31 Maiu a. c. Până la acest termen au intrat la concurs 5 scrieri, anume:

1. „Familia Șişmond sau blândeța pusă la probă și resplătită“, traducere liberă din maghiară; autor anonim, devisa: „Fericiți cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul“;
2. „Din istoria Cetății Gurghiului“, de Simeon Zehan;
3. „Legiuirea țării noastre, cunoscințe de drept constituțional“, de Dr. Victor Onișor;
4. „Premii pentru scolarii poporali“ (povești) de Ioan Bota;
5. 9 povestiri de I. Pop Reteganul.

Tot în urma concursului publicat a intrat și dela Dr. G. Maior ofertul de a retipări părți din scrierea sa: „Agricultura rațională“ în broșuri mici întocmite pentru trebuințele poporului.

Scrierea prezentată la concurs de T. V. Păcățianu, cu care comitetul central s'a ocupat deja în o ședință anterioară, a fost retrasă, și a și apărut în editura autorului.

De oare-ce cenzurarea scrierilor intrate în sensul condițiunilor de concurs va avé să se facă prin o comisiune aleasă anume pentru acest scop, secretarul I. propune alegerea unei comisiuni cenzurătoare de 5 membri.

Se ia act.

Pentru cenzurarea scrierilor intrate la concurs și pentru înaintarea unei propuneri referitoare la decernarea premiilor se alege o comisiune de 5 compusă din domnii: Zaharia Boiu, Dr. Ilie Dăianu, Dr. Eusebiu Roșca, Iosif St. Șuluțu și Nicolau Togan. Notar al comisiunii va fi secretarul prim.

108. (344—1900). Secretarul I, în urma însărcinării primite prin concludul Nr. 204 din 7 Septembrie 1899 având să presinte în proxima ședință un proiect de *regulament pentru înființarea secțiunilor literare*, cere

exmiterea unei comisiuni de 3, care să studieze elaboratul său înainte de prezentare în plenul comitetului central.

Se alege o comisiune de trei în persoana domnilor Dr. Ilarion Pușcariu, Iosif St. Șuluțu și Parteniu Cosma.

109. (283—1900). Secretarul I. prezintă o scrisoare a dlui *Dr. At. M. Marienescu*, cu care acesta trimite copia în ghips, lucrată de stipendistul Asociațiunii Alex. Liuba, a unei valoroase statuete găsită la Berzovia în Banat și reprezentând o hermafrodită dănțuitoare.

Se ia act.

Statueta se păstrează pentru muzeul istoric. Descrierea ei făcută de Dr. At. M. Marienescu se va publica în „Transilvania“. Dlor Dr. At. M. Marienescu și Alex. Liuba se va comunica mulțămita comitetului central.

110. (218—1900). Secretarul II raportează despre executarea concludului Nr. 9 lit. *d*) din adunarea generală dela Deva (1899), prin care s'a îndatorit comitetul central a continua cu adunarea datelor referitoare la *scoalele poporale lipsite de mijloace materiale*.

Se ia act.

Materialul adunat se predă secretarului I pentru studiarea situațiunii scoalelor lipsite și căutarea de căi și mijloace potrivite a inscena o mișcare morală în favorul acestora.

111. (303—1900). *Direcțiunea scoalei civile de fete* înaintează *procesul verbal al conferinței* corpului didactic din 12 Maiu a. c., în care — abstrăgând dela afacerile curente, ce nu reclamă dispoziții speciale — pentru ținerea examenelor dela finea anului scolar 1899—1900 s'au satorit zilele de 25, 26, 27 și 28 Iunie a. c.

Procesul verbal se ia spre scire. Terminul examenelor se aprobă. Representant al comitetului la examenele anuale se numesce dl Nicolau Ivan.

112. (339—1900). Se prezintă *procesul verbal al conferinței* corpului didactic dela *cursul complementar* ținută în 19 Maiu a. c. În această conferință s'a decis:

1. a se înainta comitetului central un raport amănunțit despre anul scolar 1899—1900, în care să se arate totodată, că cursul complementar în actuala sa organizație nu se poate susține, ci pentru ajungerea scopului urmărit va trebui să se înființeze cursuri singuratic complete; și

2. a se țină examenul privat al cursului complementar în 27 Iunie a. c. după ameați la oarele 3—5. Raportul menționat sub 1) s'a înaintat de-odată cu procesul verbal de sub întrebare.

Procesul verbal se ia spre scire, și terminul pentru ținerea examenului privat se aprobă. Pentru studiarea propunerii

referitoare la o nouă organizare a cursului complementar se alege o comisiune de trei în persoana domnilor Nicolau Ivaș, Dr. Eusebiu Roșca și Iosif St. Șuluțu.

113. (340—1900). Dl *Iosif St. Șuluțu* raportează, că a fost provocat în conferința corpului didactic al școlii civile de fete, ca să mijlocească executarea concluderilor comitetului central Nr. 321 din 12 Iulie 1897 privitor la luarea măsurilor, ca să se scutească lemnele și zidirea de stricăciunea, ce se cauzează prin apă, ce se adună în pivnițele edificiului școlii. Mai departe, că în urma acestei provocări a cercetat împreună cu expertul Maetz pivnițele și edificiul jur împrejur, și a dispus să i-se dea un preliminar pentru lucrările și speșele trebuincioase, pe care-l prezintă cu propunerea, ca să i-se încredințeze executarea lucrărilor arătate în preliminar, în care cas va stărui, ca să obțină un preț mai moderat de cât cel arătat în preliminar.

Propunerea se primesce, iar dispozițiunile ulterioare se încredințează domnului delegat Iosif St. Șuluțu, având a raporta despre executarea lucrărilor.

114. (345—1900). Dl *Dr. Ilarion Pușcariu*, vice-presidentul Asociațiunii, aduce la cunoștință, că e necesitat a se depărta din Sibiu, și roagă comitetul central, ca să iee dispoziții pentru conducerea afacerilor în acest timp.

Cu conducerea afacerilor pe timpul absenței din Sibiu a dlui vicepresident se încredințează dl Iosif St. Șuluțu.

D. u. s.

Dr. *Il. Pușcariu* m. p. vice-preș.; Dr. *Beu* m. p. secretar II. S'a verificat. Sibiu în 10 Iunie 1900. *P. Cosma* m. p., *Zach. Boiu* m. p., *Ioan V. Rusu* m. p.

ad Nr. 370—1900.

Proces verbal

din 19 Iunie 1900. Ședința extraordinară a comitetului central al Asociațiunii.

Președinte: Dr. *Ilarion Pușcariu*. — Notar: Dr. *Ilie Beu*. — Membrii prezenți: *Zaharia Boiu*, *Part. Cosma*, Dr. *Il. Dăian*, Dr. *Cornel Diacovich*, *G. de Maxim*, *I. Papiu*, *I. Popovici*, *I. St. Șuluțu* și *Nicolau Togan*.

115. Cu verificarea procesului verbal al ședinței de ași

Se încredințează domnii: Dr. *Ilie Dăianu*, *Ioan Papiu* și *Nicolau Togan*.

116. (362—1900). Secretarul I. prezintă un proiect de *Regulament pentru înființarea secțiilor științifice-literare* ale Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român.

Se primesce în textul alăturat acestui proces verbal și se decide tipărirea și prezentarea lui proximei adunări generale.

117. (249—1900). Medicul internatului Asociațiunii propune, ca dsoara *Cornelia Ciceiu* din cauză de morb să fie absolvată dela serviciul de guvernantă în internatul amintit.

Comitetul central absoalvă pe dsoara Cornelia Ciceiu dela postul de guvernantă în internatul scoalei civile de fete, și anume cu finea luni curente. I se votează însă o escontentare definitivă egală cu leafa de pe șese luni, adecă fl. 100.—.

118. (368—1900). *Clemente Nicula*, preot în Slîmnic, se roagă cu data 4 Iunie a. c., ca comitetul central să-i încuviințeze un respiriu de solvire a taxei restante de fl. 64 pentru fica sa *Silvia*, elevă în clasa IV civilă, până cel mult în 1 Octobrie a. c., iar ficei sale să i-se libereze testimoniul la finea anului.

Cererea preotului *Clemente Nicula* se încuviințează.

D. u. s.

Suluțu m. p. preș. ad hoc.; *Dr. Beu* m. p. secr. II. — S'a verificat. Sibiu în 21 Iunie 1900. *N. Togan* m. p., *I. Papiu* m. p., *Dr. E. Dăianu* m. p.

DIN DESPĂRȚĂMINTE.

Despărțământul „Cluj”. Comitetul acestui desp. a ținut în 1899 patru ședințe, a colectat și administrat taxele dela membri; și-a dat silința ca afacerea diferențială între despărțământ și fostul director *Vasile Po-doaba* pentru 50 fl. să se resoalve just și în interesul despărțământului; a condoleat din tristele incidente: al morții piei fundatoare *Ioana Badila*, a marelui mecenate *Ioan Petran* și a fericitului *Ioan Badila*; a celebrat parastas pentru odihna *Ioanei Badila* și altul pentru odihna sufletului lui *Ioan Petran*; prin o colectă a pus basă la o modestă fundațiune, care totdeauna va aminti comitetului cercual, să celebreze parastas pentru sufletele binefăcătorilor și în fine în cauza lăsământului piului fundator *Ioan Petran* s'a conformat scrisorii comitetului central de data 11 Ianuarie din 1900 Nr. 22.

Despărțământul „Torac”. Duminecă în 17 Iunie a. c. s'a organizat desp. „Torac” al Asociațiunii. Delegat al comitetului central a fost dl *Paul Miulescu*, protopresbiter gr. or. în Comloșul-mare. Adunarea cercuală de organizare s'a ținut în Toracul-mic (comitatul Torontalului). Au participat inteligenți și popor din 3 comune mai fruntașe din acele

părți. S'au înscris 8 membri ordinari și 26 ajutători, și s'a constituit comitetul cercual pe un period de 3 ani.

Despărțământul Treiscaune-Ciuc. În urma noiei organizări a despărțământelor Asociațiunii, acest desp. constă din comunele românesci de pe teritoriul comitatelor Treiscaune și Ciuc. Cu organizarea acestui desp. a fost încredințat dl *Nicolau Bogdan*, profesor la gimnasiul român din Brașov, care s'a achitat în mod vrednic de toată lauda de sarcina onorifică, ce i-s'a încredințat, și dela a cărui conlucrare desinteresată și pricepută atîrnă în mare parte desvoltarea acestui despărțământ. Adunarea s'a ținut la 12 Iunie st. n. în Covasna, a decurs în deplină ordine dela început până la sfîrșit, și a fost bine cercetată și urmărită cu mare interes și însuflețire. A fost de față un număr însemnat de preoți și învățători, dar cu deosebire popor aproape de prin toate părțile românesci ale comitatului Treiscaune, care în timpul din urmă era reprezentat în sinul Asociațiunii numai cu un număr de 3 membri, la cari s'au mai asociat cu ocasiunea adunării din Covasna încă 8 membri ordinari și 51 membri ajutători, la oaltă 62 (din comit. Treiscaune) și cu 4 membri ordinari din comit. Ciuc, de toți 66.

Director al desp. a fost ales dl protopop *Dimitrie Coltofean* din Brețe, iar membri în comitet domnii: Spiridon Damian, protopop onorar în Brețe; Ioan G. Oltean, paroch și David Pop diacon în Poiana sărată, George Neagovici-Negoescu, capelan, Întorsura-Buzelui; George Furtună paroch, Covasna; Alexe Negoescu, paroch, Zagon; George Stefan, comerciant, Arpatac, și Nicolau Bogdan, profesor Brașov. S'a proiectat înființarea a 5 agenturi și totatătea bibliotece ambulante.

De dorit este, ca în interesul bine priceput al culturii noastre adunarea cercuală din anul viitor să se țină în comitatul Ciuc, unde încă avem câți-va reprezentanți zeloși pentru înaintarea Asociațiunii și preste tot a poporului nostru, în fruntea cărora stă dl Elia Câmpean, vice-protopop în Gyergyó-Szt.-Miklos.

„*Despărțământul Blaj*“. Comitetul cercual a ținut în decursul an. 1899 cinci ședințe și o adunare cercuală. În ședințele comitetului cercual s'au deliberat și luat la cunoscință hotărîrile comitetului central și s'au executat dispozițiunile aceluia.

Grija principală a fost și în anul acesta îndreptată în direcția de a înmulți după putință agenturile și mai ales bibliotecile populare. În locul destinat pentru înființarea unei agenturi comitetul cerc. totdeuna a trimis mai întâiu un număr anumit de cărți, colectate ori dăruite de membri Asociațiunii, sau cumpărate pe spesele despărțământului — punînd astfel bazele unei bibliotece — și numai după aceea s'a încercat înființarea agenturei. Pentru cei-ce au voe să cetească cărți din biblioteca poporală s'a pus o taxă minimală de 20 fil.; fiind ea însă numai benevolă, o solvesce cine vrea, și se încasează dela cine se poate.

Din sumele întrate în chipul acesta biblioteca din Lunca și-a procurat un dulap pentru cărți, iar celelalte cotisațiuni mai mici au intrat la cassa despărțământului și au fost destinate tot pentru înmulțirea bibliotecelor populare. În chipul acesta comitetul cercual a înființat 11 biblioteci populare, fie-care cu câte 40—50 ex. cărți potrivite poporului sătean. Cărțile din biblioteci sunt foarte cetite, mai ales în timpul iernii, și rapoartele primite spun de viul interes, cu care poporațiunea noastră se poartă față cu aceste instituțiuni folositoare.

Spre a ține viu acest interes, desp. „Blaj“ a tipărit cu cheltuiala sa 500 ex. din instructiva disertațiune a d-lui membru *Ioan F. Negruțiu*, intitulată „*Despre grădinile de legumi*“, și a împărțit-o gratuit poporului sciutor de carte de pe teritorul acestui despărțământ.

Aceste au fost principalele ocupațiuni ale ședințelor de comitet.

Adunarea cercuală s'a ținut în Blaj la 1 August 1899. Adunarea a fost foarte bine cercetată și cei prezenți au dovedit mult interes pentru lucrările comitetului cercual. Cu această ocaziune s'au luat dispozițiuni ca pe viitor poporul din comuna, în care se va ține adunarea cercuală, să i-se înlesnească posibilitatea de a se manifesta într'un chip demn de el. Și pentru-ca aceasta să se poată face mai bine, s'a exprimat dorința ca, după putință, adunările cercuale să se țină toamna, când țăranii sunt mai liberi și pot și contribui pentru scopurile Asociațiunii. S'a decis și lansarea unui apel pentru înmulțirea membrilor.

Cu ocaziunea acestei adunări d-l membru *Alexiu Viciu* a cetit o interesantă disertațiune „*Despre graiul poporan*“.

La adunarea cercuală erau 58 membri, din cari: 4 fundatori, 3 pe viață și 51 ordinari, cum și mai mulți ajutători. La adunarea din vorbă s'au mai înscris 4 membri ordinari noi. Iar la 12 Novembre 1899 d-l Dr. Augustin Bunea, până acum membru ordinar, s'a făcut membru fondator, și d-l Dr. Vasile Hossu membru pe viață.

Taxe au incurs 131.39 fl., cari, după reținerea celor 20% statutare, au fost trimiși cassei centrale, alte venituri n'au fost. Cu cele 20% ale taxelor de membri s'au procurat și legat câte 25 ex. din „*Răsboiul pentru neatîrnare*“ și „*Coroana de oțel*“ de G. Coșbuc, cari au fost destinate bibliotecelor populare.

Despărțământul „Timișoara“. Ca exemplu de modul cum ar fi de dorit să se lucreze în despărțământele Asociațiunii dăm în cele următoare, pe baza actelor adunării cerc. din 11 Iunie a. c., un reasumat al activității desp. „Timișoara“, a cărui conducere este încredințată zelosului domn avocat *Emanuil Ungurianu* și neobosiților săi soți din comitet.

Activitatea comitetului s'a extins în trei direcțiuni, anume: 1.) a înființat biblioteci populare; 2.) a luat și efectuit dispozițiuni pentru dezvoltarea gustului de cetit și pentru atragerea tineretului la cercetarea școlii; 3.) a ajutat școlile populare.

Până la adunarea cercuală din anul trecut, acest despărțământ înființat numai de 2 ani a avut numai o bibliotecă poporală, până la finea an. tr. comitetul a mai înființat una, iar dela 1 Ian. a. c. până în timpul de față încă 4. Din fondul pentru bibliotecile populare s'au spesat în scopul cumpărării de cărți suma de 295 cor. 29 fil. Dintre ziare a abonat 20 ex. din nr. de Dumineca al „Gaz. Transilvaniei“, cari se trimit gratuit în 20 comune de pe teritoriul desp. Pe lângă banii colectați în scopul cumpărării de cărți și ziare, comitetul desp. a colectat și o mulțime de cărți și broșuri acomodate pentru bibliotecile populare.

Comitetul desp. s'a convins, că e neapărat de lipsă să vină în ajutorul comunelor bisericesci, înființând pe lângă bibliotecile populare și *biblioteci școlare*; deci a adus un conclud și în acest scop.

Pentru desvoltarea gustului de cetire încă din fragedele tinerețe la copiii de școală comitetul a cumpărat 100 ex. cărți, cari au fost compactate, costând împreună cu porto postal 76 cor., și au fost trimise oficiilor parohiale din 10 comune, cu rugarea de a se premia la examen copiii, fără deosebire de sex, cari au cercetat regulat școala și arată progres bun.

Comitetul cercual a eruat starea școalelor și învățământului nostru poporal din comunele de pe teritoriul desp. Din informațiunile primite dela oficiile protopopesci despărț. „Timișoara“ al Asoc. constă din 94 comune, în cari se află 91 școale confesionale cu 122 învățători și 9 învățătoare; în 7 comune funcționează preoții ca învățători. Sunt 3 comune fără școale confesionale; în aceste comune copiii nostri cercetează școale străine. În 35 comune se află și coruri vocale. Multe din aceste școale au lipsă de ajutor urgent, fiind altcum periclitare în existența lor. Deci comitetul desp. a acordat deja pe a. c. la 4 comune bisericesci, ale căror școale sunt mai periclitare, ajutoare de câte 100 cor. și banii au fost trimiși respectivilor protopopi cu recercarea ca aceste ajutoare să fie întrebuințate numai pentru întregirea salarelor învățătoresci.

Dela 24 Iunie 1899 până astăzi au incurs la comitetul cerc. pentru scopurile culturale ale despărțământului următoarele contribuiri:

1. Dr. Ioan Darabant, Vinga,	cor. 200.—
2. Dr. Iosif Gall, Lucareț,	„ 200.—
3. „Timișana“ institut de cred.	„ 200.—
4. Contribuiri colective ale inteligenței române din comitetul Timișului	„ 316·34
5. Vasilie Pap, Aradul-nou,	„ 30.—
6. Paul Rotariu, Timișoara,	„ 30.—
7. Romul Cărăbaș,	„ 4.—
8. Venitul petrecerii dela 25 Iunie 1899,	„ 142.—
9. Dr. Valeriu Mezin,	„ 6.—
10. Dr. Lazar Simon	„ 60.—
11. Dr. Petru Țegle	„ 130.—
12. Ioan Teodoroviciu,	„ 60.—
13. Emanuil Ungurianu,	„ 400.—

Total . cor. 1778·34

Din această sumă comitetul a dotat:

1. <i>fondul cultural al despărțământului</i> cu	cor. 1121·38
2. <i>fondul pentru bibliotecile pop. cu</i>	„ 328·48
3. <i>fondul pentru ajutorarea școalelor</i> cu	„ 328·48

Fondul cultural s'a urcat în decurs de un an dela 640 cor. la 1769·38. Fondul pentru biblioteci populare a ajuns la suma de cor. 329·76, din care procurându-se cărți pentru biblioteci de cor. 295·29, rămân astăzi cor. 34·48. Fondul pentru ajutorarea școalelor s'a urcat dela cor. 132 la cor. 461·74, din care sumă dându-se cor. 400 ajutor pentru susamintitele școale, fondul rămâne astăzi cu cor. 61·74.

Despărțământul „Timișoara“ are de present:

membri fondatori	2,
„ pe viață	9,
„ ordinari	49,
„ ajutători	20,

De toți 80

La comitetul central s'au trimis în urma ultimei adunări cercuale taxe în suma de cor. 414·40.

LOTERIA CASEI NAȚIONALE.

„Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român“ — pe baza concesiunii acordate de On. Minister reg. ung. de finanțe cu ordinațiunea Nr. 49.522 din 27 Iulie 1899, — aranjază o

LOTERIE DE EFECTE, —

al cărei profit se va folosi pentru ridicarea unei Case naționale în Sibiu, în care se va instala un **Museu istoric și etnografic român și Biblioteca Asociațiunii**, etc.

Prețul unui bilet de loterie 1 coroană.

Tragerea la sorți se va face la 20 Octobrie 1900 st. n. în prezența unui notar public și a unui comisar politic.

Consemnarea câștigurilor se va publica la trei zile după tragere. Ridicarea lor se va face în decurs de 60 zile dela tragere.

Bilete de loterie se pot procura dela biroul Asociațiunii în Sibiu (N.-Szeben, strada Morii Nr. 8), și se vor vinde la toate băncile românesci.

Sibiu, în Iunie, 1900.

Comisiunea loteriei.